

Türk Dili

Aylık Dil Dergisi

C. LVII

Sayı : 445-450

Ocak – Haziran 1989

ANONİM HALK ŞİİRİ ÜZERİNE...

Doç. DR. NEVZAT GÖZAYDIN

Günümüze kadar ele geçirilebilen yazılı kaynaklardan anlaşıldığına göre, çok geniş bir coğrafyaya yayılan Türk ulusu, kendi içinden yetişip adları hatırlanan veya unutulmuş olan şairlerine ve onların eserlerine, en eski tarihlerden bu güne kadar büyük bir ilgi ve sevgi göstermiştir. Bu ilgi ve sevginin yüzyıllar boyu sürmesi, halk şairlerinin halkın gözü, kulağı ve en önemlisi “dili” olmasındandır. İstek, dilek, heyecan, duygu ve düşüncelerinin kolayca anlayabileceği bir dille, basit bir ölçüyle, akılda hemen kalabilecek uyaklarla ve sanatlı bir şekilde söylendiğini gören halkımız, gerek kişisel eserlere, gerek yaratıcısı zamanla unutulup folklor ürünü haline dönüşen ve böylece anonim bir eser olarak kabul edilen metinlere büyük bir sadakat göstermiş, ya kulaktan kulağa ve atadan oğula, nineden kıza aktarma biçimiyle, ya da çeşitli cönk ve mecmualara kaydetmek yoluyla bu güzel örnekleri unutulmaktan kurtarma yoluna gitmiştir. Binlerce örneğin, yaşamasını sağlayan özel ve resmî kitaplıklarımızdaki yüzlerce yazma cönk ve mecmua günümüze kadar tam olarak işlenmemiş ve incelenmemiştir. Bu kadar zengin örnekleri bulunan Halk Şiirimizi bu güne kadar inceleyen eserlerin ışığı altında üç ana bölümde ele almaktayız.

1. Anonim Halk Şiiri,
2. Saz Şiiri (Âşık Edebiyatı),
3. Tekke Şiiri.

Biz bu bölümde kısa açıklamalarla Anonim Halk Şiiri üzerinde duracak ve bazı örnekler vereceğiz. Türlerin tarihi, tarihi gelişmesi, çeşitli etkilenmeler ve varyantların oluşması gibi daha çok bu konunun akademisyenlerinin tartışacağı noktalara, daha sonra yayımlayacağımız monografilerde gireceğimiz için, amacı-

2 Anonim Halk Şiiri Üzerine

mız orta ve yüksek öğretimdeki gençlerimize bir parça ışık tutabilmektir. Burada bir örnek vermek üzere sadece temel çizgileriyle mani ve koşma ana türleri üzerinde durulup açıklamalar yapılacaktır. Koşmanın en yaygın biçimi olan türküler ele alınacak ve yapısı bakımından örnekleri verilecektir.

Türk tarihinin bilinen ilk dönemlerinden itibaren çeşitli sanatkârların, yaşanan olaylar ve bunların kahramanları hakkında değişik türlerde eserler verdikleri, destanlar söyledikleri, ağıtlar yaktıkları bize kadar ulaşabilen belgelerden anlaşılmaktadır. Bu ilk Türk söz sanatkârları arasında Çuçu, Aprınçur Tigin, Kül Tarkan, Kalım Keyşi ve diğerlerinin eserleri, adlarını ölümsüzlüğe kavuşturmuştur.¹ İslamiyetin kabul edilmesinden önceki dönemde şiirleriyle adlarını günümüze ulaştıran bu şairlerden sonra, daha yüzlerce şair İslamiyetin kabulünden sonra ün kazanmışlar ve eserleriyle birlikte anılmışlardır. Ancak bunların yanı sıra daha yüzlerce, belki binlerce halk şairi eserini ortaya koyduktan kısa veya uzun bir zaman aralığından sonra unutulmuş ve adı anılmaz olmuştur. Bu unutulmada rol oynayan en önemli sebepler arasında coğrafi şartlar, savaşlar ve esaret, istilâ ve isyanlar, yokluklar, göçler, yangınlar v.b. bulunmaktadır. Kendi sanat zevkini, dil ve üslup özelliğini, duygu ve düşüncesini katarak şiirini veya eseri ortaya koyan sanatkârın adının unutulması, bu şiirin veya eserin zamanla halkın malı olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu tür şiirlere halkın sahip çıkması ve koruması, onu hiç değiştirmeden veya çok az değiştirerek aktara aktara yüzlerce yıl yaşatması sonunda, bu gün elimizdeki "anonim" eserler büyük sayılara ulaşmıştır. Türkiye'mizin en küçük köyünden en büyük şehirlerine kadar her türlü yerleşme noktasında canlı bir şekilde yaşayışlarını sürdüren bu anonim şiirler ve örneklerinin üzerinde daha yakından durmak gerekmektedir.

Türk dilinin en eski ve en önemli yazılı kaynaklarından Divan ü lûgat-it-Türk'te Kâşgarlı Mahmud'un örnek olarak verdiği birçok şiir parçasından anladığımıza göre, Türklerde mani söyleme, türkü yakma, bir olayı hikâye etmede uyak kullanarak dikkat çekme vb. noktalar, İslamiyetin kabulünden önceki yıllarda da canlı bir biçimde var olmuştur ve uzun yıllar aynı canlılıkla yaşatılmıştır. Halk arasında duyduklarını aktaran Kâşgarlı Mahmud'a bu bakımdan, tarihteki ilk folklor derlemecimizdir de diyebiliriz. Böylece anonim halk şiirimizin en azından Kâşgarlı Mahmud'un yaşadığı XI. yüzyıldan da daha eski yıllara geri götürülebileceği tartışılmaz bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Örneklerin bu kadar eski olmasına karşılık, XI. yüzyıldan sonraki dönemlerde yeterli ilgi ve sevgiyi aydınlar arasında bulamayan halk şiirimiz üzerindeki araştırma ve çalışmalar, onun zenginliği ve güzelliğiyle ters orantılı bir biçimde gelişmiştir. Edebiyat tarihlerimizdeki yetersiz bilgiler, bu ilgisizliğin sonucunu ortaya koyan kanıtlardır.

¹ Arat, Reşit Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, TTK yayınlarından, Ankara 1965.

Halk şiirimizin örneklerine geçmeden önceki dileğimiz, yazma halindeki cönk ve mecmuaların ciddi çalışmalar sonunda gün ışığına çıkarılması ve asıl bundan sonra edebiyat tarihimizin bu bölümünün gerçekçi bir biçimde yeniden kaleme alınmasıdır.

MANİ :

Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olup çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Türkiye sınırları içinde Denizli'de *mâna*, Urfa'da kadınlar arasında söylenenlerine, *me'âni*, erkekler arasındakilere ise *hoyrat*, Doğu Karadeniz bölgesinde ise *karşı-beri* adıyla tanınmaktadır. *Karşı-beri*'lerde karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söylerler; ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir. Türkiye dışında ise Azerbaycan'da *bayatı*; Irak'taki Türkler arasında *hoyrat*; Kazan Türkleri ve Kırgızlar arasında *aytıpa*, *kayım ölenk* veya *ülenek*; Tatarlar'da *çinik*, *çinig*, *cink*, *şın*; Kırım Tatarlarında *mane*, Özbekler arasında *koşuk*, *aşula*² adlarıyla bilinmekte olan mani, değişik araştırmacılar tarafından uzun yıllardan beri üzerinde durulmasına rağmen, etimolojisi bakımından tam bir kesinliğe kavuşturulamamıştır. Bazı araştırmacılara göre bu kelime Arapça *mâ-nâ* kelimesinin bozulmuş bir biçimidir. Başka araştırmacılar ise *man* kelimesinden türemiş olduğunu kabul etmekte ve Türkçe asıllı bir kelime olduğunu ileri sürmektedir.

Mani, genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bu bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü göstermek zorundadır. Anlamın ağırlığını taşıyan dizeler çoğunlukla üçüncü ve dördüncü dizelerdir. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir. Bu ilk iki dize maninin bütünlüğü içerisinde herhangi bir anlam tamamlama endişesi taşımaksızın yer aldıkları gibi, bazan bu anlam bütünlüğüne katkıda da bulunmaktadır. İlk iki dizenin çeşitli manilerde değiştirilebildiği, ancak üçüncü ve özellikle de anlamın bütün yükünü çeken dördüncü dizenin ise hemen hemen hiç değiştirilmediğini görüyoruz.

Sözlerimizi daha iyi belirtebilmek için birkaç maniye bakalım :

İlk iki dizesi doldurma olanlar :

Elmayı bütün dildim,
Çamura düştü sildim.
Ben yârimin kıymetin
Gittikten sonra bildim.

² Köprülü, Ord. Prof. M. Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1981, s. 273.

4 Anonim Halk Şiiri Üzerine

veya

Damda otlar bitmez mi?
Süpürseler gitmez mi?
Gel gurbetten güzelim,
Bu hasretlik yetmez mi?

veya

Kaleden iniş olmaz,
Ham demir gümüş olmaz.
Güzele gönül verdim
Ölürüm dönüş olmaz.

veya

Bu dağlar ulu dağlar,
Eteği sulu dağlar.
Herkes yar ile gezer,
Yüreğim kara bağlar.

Birinci dizesi doldurma, diğer dizeleri maninin anlamını oluşturanlar :

Kum birikmiş derede,
Vefâsız yâr nerede?
Geçersin belki dedim
Bekledim pencerede.

veya

Samanlık dolu saman,
Uyan nişanlım uyan.
Eller düğün yapıyor,
Bizim düğün ne zaman?

veya

Suyu verdim soğana,
Gönlüm düştü oğlana,
Oğlan beni almazsa,
Bıçaklana doğrana.

İlk dizeleri doldurma olmasına rağmen son dizelerinin değiştiği manilere de rastlanmaktadır. Bunlar mani söyleyenin maniyi söylediği zamana, duruma ve olaylara göre aynı doldurma dizeleri kullandığını, ancak son dizelerde ise asıl amacını ortaya koyduğunu gösteren örneklerdir :

1. Kadifeden kesesi
2. Kahveden gelir sesi
3. Benim sevdiğim yigit
4. Bekârların efesi.

Doldurma dizeler

yerine aynı doldurma dizelere sahip olan şu maniler bu düşüncemizi desteklemektedir :

1. Kadifeden kesesi
2. Kahveden gelir sesi
3. Nere mekân bağlamış
4. Ciğerimin köşesi.³

veya

(1. ve 2. dizeler aynı)

3. Gündüz gelme gece gel
4. Ciğerimin köşesi.
3. Ne dedim de darıldın
4. Ciğerimin köşesi.
3. Nerelerden geliyor
4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş gergef işler
4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş koyun sağır
4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş kumar oynar
4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş mani söyler
4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş yazı yazar
4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş rakı içer
4. Ciğerimin köşesi.
3. Sarhoş olmuş geliyor
4. Ciğerimin köşesi.

Başka örnekler :

1. Ayna attım çayıra
2. Şavkı düştü bayıra
3. Erenler el kaldırsın
4. İşim döndü hayıra.

Doldurma dizeler

³ Yıldız, Hüsnü : "Elmalı Folkloru - Maniler" Türk Folklor Araştırmaları, c. 6, yıl 12, sayı: 132 (Temmuz 1960), s. 2194-2194

6 Anonim Halk Şiiri Üzerine

3. Eşiten amin desin
4. İşim döndü hayıra.

veya

3. Dua edin komşular
4. İşim döndü hayıra.

veya

3. Gökte Rabbim çattığın
4. Yerde kimler ayıra?

Bazan bu ilk iki dizenin genişleyerek üçüncü dizeyi de içine aldığı görülmektedir :

1. Ben bir gümüş bıçağım
2. Yalan değil gerçeğim
3. Beni kim olsa sever
4. Bahçenin çiçeğiyim.

manisinde ilk üç dize aynı kalmış ve sadece son dize değişmiştir :

4. Hem gülüm hem çiçeğim.

Aslında mani dördlüğü içinde bir anlam birliğinin dört dize içine yayılması maninin güzelliğini de rahatlıkla ortaya koymaktadır. Yapılan benzetmeler, çizilen tablo ve ifade bu dört dize içinde bir birlik oluşturduğunda mani daha güzel ve estetik bir yapıya kavuşmaktadır.

Manilerin uyak düzeni genellikle a, a, b, a şeklindedir. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler birbirleri ile uyaklı, üçüncü dize ise tamamen bağımsızdır. Giriş veya doldurma niteliğinde olan ilk iki dizenin uyak bakımından son dizeye bağlı olması sebebiyle en güzel maniler, anlam bakımından da bu bağlantıyı ortaya koyup her bakımdan bir bütünlük gösteren manilerdir. İlk iki dizenin zamanla veya bir kişi ve bölgelere göre değişmesi, bu bütünlüğe olumsuz yönde etki yapmaktadır. İlk iki dize, maninin anlam bakımından dış dünya ile ilişkisini, son iki dize ise vurgulamak istenen duygu ve düşüncüyü sergilemeye çalışır. Bu iki bölüm birbirlerine ne kadar uyum gösterirlerse mani o kadar başarılı bir örnek sayılır. Sözünü ettiğimiz manilerden bir kaç örnek verelim :

Kaşların ok dedikçe
Kırpığın çok dedikçe
Pek mi gönlün büyüdü
Sen gibi yok dedikçe.

veya

Çıktım eşik üstüne
Yâri görmek kastına

Yârim akça bezetmiş
Altın perçem üstüne.

veya

Canımı yakma sakın
Ellere bakma sakın
Seni pek sevdi gönlüm
Beni bırakma sakın.

veya

Kaşlar yaydır kemandır
Yeşil gözler yamandır
O yâr seyrana çıkmış
Herkes ona hayrandır.

veya

Gittim arpa biçmeğe
Eğildim su içmeğe
Dediler "yârin gelmiş"
Kanat açtım uçmağa.

veya

Keşke derviş olaydım
Aba giymiş olaydım
Haftada değil ayda
Yüzün görmüş olaydım.

veya

Elmayı ince soydum
Yârin dizine koydum
Afiyet olsun yârim
Sen yedikçe ben doydum.

veya

Şu giden kimin kızı
Giyinmiş al, kırmızı
Hem gider, hem sallanır
Alıyor aklımızı.

veya

Ana başta taç imiş
Her derde ilâç imiş
Bir evlat pir olsa da
Anaya muhtaç imiş.

Tam mani veya düz mani adı verilen dört dizeli ve yedi heceli manilerden başka *kesik mani*, *artık mani* ve *deyiş* denilen çeşitleri de bulunmaktadır.

8 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Karşılıklı olarak söylenen manilere ise *deyiş* adı verilmektedir. Burada karşı cinsten olan kişiler birer dördlük (tam mani) söyleyerek dilek, duygu ve düşüncelerini açıklarlar. Genellikle ilk iki dizede soru-cevap biçiminde düzenlendiği görülür.

— Bahçalarda gül var mı?
Gül dibinde yol var mı?
Gece yanına gelsem
Bana bir yerin var mı?

— Bahçamızda gül de var
Gül dibinde yol da var
Hoş geldin safa geldin
Gönülde yerin de var.

veya

— Altınım alma beni
Dillere salma beni
Götür sarrafa göster
Kalp isem alma beni.

— Altınsın aldım seni
Dillere saldım seni
Sarraf seni neylesin
Beğendim aldım seni.

yahut

— Oğlan heyben var mıdır?
İçi dolu nar mıdır?
Üç yüz altın isterler
Hiç haberin var mıdır?

— Havar keklğim havar
Yaylaya doldu davar
Sen sağol ben sağolam
Üç yüz altında ne var?

— Şu derede buz musun?
Gelin misin kız mısın?
Akşama geleceğim
Evde yalnız mısın?

— Şu derede buzum ben
Gelin değil kızım ben
Geleceksen akşam gel
Evde yalnızım ben.

veya

— Bayırda harmanım var
Sultandan fermanım var
Yiğit isen gel bana
Derdine dermanım var.

— Bayırda harman olmaz
Sultandan ferman olmaz
Ben her kıza gelemem
Her kızda derman olmaz.

Yedi dizeli manilerin dışında bazı manilerin dize sayılarının 4, 5, 8, 10, 11 ve 14 olduğu da bilinmektedir. Bunların sayılarının kabarık olmaması, çok dizeli manilerin özellikle uyak bulma endişesi dolayısıyla kolay kolay düzülememesine, rahatlıkla hatırdan tutulamamasına ve güçlü sanatkârların bunları yaratmaya önem vermemesine bağlanmaktadır.

İlk dizesinin yedi heceden daha az ve uyağın cinaslı olması halinde ortaya çıkan *kesik mani* özellikle eski İstanbul kahvelerinde çok tutulmuş ve yayılmıştır. Bunlardaki uyaklar cinaslı olduğundan, *cinaslı mani* diye de bilinmektedirler. Eski İstanbul'da bunların doğmaca olarak söylenmesi, sanatkârın değerini daha da artıran bir özellikti. Söz gelimi, İstanbul'un ünlü manicilerinden Perişan Halil mezbahaya götürdüğü dana ile Haliç üzerindeki Köprü'den geçerken dana bir çocuğa boynuz vurur. Olay üzerine kalabalığın feryatlarla, bağırımlarla başına toplandığını gören Halil, elini kulağına atar ve işi bastırmak için en gür sesiyle ve makamla o anda şu maniyi doğaçtan söyleyiverir :

Adam aman...
Bu dana
Vurdu dana subyana
Boynuzları budana
Çıktı artık gözümden
Sizin olsun bu dana.

Manilerin özel bir ezgi ile söylendiğini gösteren bu satırları, Ahmet Rasim de desteklemektedir. "Mani" başlığını koyduğu bir yazısında aynen şunları söylemektedir:⁴

"Mâni denir denmez, gelen seslendirme şekli :

"*Adam aman aman!*

dan ibârettir. Biz, İstanbul çocukları, bu kelimeyi başka bir şekilde karşılayamayız!.. Gerçekten, Halk Edebiyatı'nda da bu şekil, mânilerin en usûle düşkün bir ağırlayıcıdır. Mânîyi karşılar, makamına götürür, uğurlar. Şarkılarımızdaki,

⁴ Rasim, Ahmet : Muharrir Bu Ya., Ankara 1969, s. 135 vd.

türkülerimizdeki *giriş* ile *nakarât*, hatta *miyân basış* gibi güfte ve beste yerine, âdetâ bir tekrar olarak bu şekilde yapılır.

Ahmed Vefik Paşa rahmetli, *Lehçe-i Osmâni*'sinde, mâni karşılığında: "Maâni; usûlsüz, vuruşsuz ezgilerle okunan vezinsiz, mânâsız güfte." yazmışsa da, onun bu açıklaması, mâniyi bilmediğinden, daha doğrusu şunun bunun iftirâsı sonucu olarak külhanbeyi şarkıları arasına giren bir güfte ve beste sayılarak vezir edîblerden birine bu şekilde sunulmuş olmasından doğan bir söz yanlışlığıdır. Yoksa mâni, aslında, hem "bedî", ve "beyân" dallarının değişmez kaidelerince söylenişi, iki anlamlı sözler bölüğünden, hem de Doğu mu, Türk mü, Osmanlı mı, İslâm mı, herhangisinin ise işte onlardan birinin sâhib olduğu mûsiki tarzı çeşitlerindendir.

Şimdi, burada, bir ara-söze kat'î bir ihtiyâc vardır :

Mâni öyle bir nazım şeklidir ki, mûsikimizin ancak ona ayırdığı söyleyiş tarzı ile tamam olur, demek yerindedir.

Yoksa, genel olarak, Çinili Hamam natırı veya ustası Benli Zehrâ'nın bir Hıdırellez sabahı kısmet çömleğinden çekip çıkardığı her örneğe karşı el yanakta, yayık ağız, şaşı göz, iner çıkar gırtlak veyâhut avurdu yırtık Memiş'in aklına yelken ettiği zamanlarda avaz avaz okudukları :

Arpalar evlek evlek
Dadandı kara leylek
Kışı burda kışladık
Yazın ayırdı felek

Kalenin burcu muyum
Dil bilmez Gürcü muyum
Beni gurbete yollar
Ben gurbet harcı mıyım

gibi, Vefik Paşa rahmetlinin mâni açıklamasına uygun düşen, allakbullak kıtalara asla mâni denilemez. Meğer ki mâni gibi ince, ince olduğu kadar rûh okşayan ve dâimâ bir maksadı anlatan, müstakil beyitler, *müfredler* olsun!..

Biraz evvel arz etmiştim, mâniler mûsikisimizin ona ayırdığı makamla tamam olur. Bunlar âdetâ kafiye ve redif bakımından bir kulak verişte, bir bakışta, "Kafiye içindir", "Göz için de olabilir" nazariyesinin dayandığı müstakil beyitlerden yâni "müfredlerden" ibarettir. Dört mısralı yâni kıta'yı andırır şekilde olanına ne tesâdüf ettim, ne de husûsî şekilde okunanını dinledim.

Mâniciler, bunların kafiye ve redif kısmına *ayak* derler: "Ayak bulmak", "ayağı ayağına getirmek", aynı kafiyede bir başka beyit bulup veyâhut hemen düşürüp söylemek demektir ki onlar arasında en makbûl bir sanat, bir zekâ eseridir."

Halk arasında mani söyleme işinin çok ciddiye alındığını başka bir araştırmacı da vurgulamaktadır: “Mani söyleme halk arasında o derece yaygınlaşmıştır ki, mani söylemeyen veya gerektiği anda uygun düşen maniye bulup diyemeyeni, karşı taraf yine bir maniyle kınamaktan çekinmez:

Duvar üstünde para
Baktım tuğrası kara
Sen de mani bilmezsın
Maymun yüzlü maskara.”⁵

Mani söylemeye çağrı yine mani ile yapılır :

Mani mani mendilden
Çıra yaktım kandilden
Gel otur mani diyek
Sen ağızdan, ben dilden

Mani mani rehindir
Manime gelen kimdir?
Kızlar mani diyelim
Bakalım dertli kimdir?

Ancak mani söylemesini bilmeyenler durumlarını ortaya koymaktan geri kalmazlar, fakat bunu da yine mani ile açıklamak zorundadırlar :

Mani bilmem ne deyim?
Beş mani borç edeyim.
Yârim gelip geçende
Yoluna harç edeyim.

Mani bilmem ne diyem?
Hangi yollara gidem?
Yangınlık başımızda
Boynumu büküp nidem?

Cinaslı olarak söylenen manilerden de bazı örnekler görerek eski İstanbul’da yaşayan manicilerin sanat gücünü sergileyelim :

Almadan
Kokun aldım almadan
Bir de yüzün göreyim
Tanrı canım almadan.

⁵ Murat (URAZ), Halk Edebiyatı-Şiir ve Dil Örnekleri, İstanbul 1933

12 Anonim Halk Şiiri Üzerine

veya

Ayna güzel
Yüz güzel, ayna güzel
Güzel yârî görenler
Dediler : Ay ne güzel
Oturmuş zülfün tarar
Dizinde ayna güzel.

veya

Kararsın
Bulut gökte kararsın
Ne büyüsun ne küçük
Tamam bana kararsın
Gündüz gelme gece gel
Bekle sular kararsın
Sarılalım yatalım
Düşman bağı kararsın
Atma kulun yabana
Bir gün olur ararsın.

veya

Dağıdır
Çıktım dağlar başına
Sordum bu ne dağıdır
Felek bana ses verdi
Dedi sevda dağıdır
Çirkin otağın kurmuş
Gelir güzel dağıtır
Ellerle gönül oynar
Bana çene dağıtır

veya

Gelse yârim yanıma
Cümle gamım dağıtır
Dilin bûlbûl yüzüm gül
Sinen cennet dağıdır
Bir kez yüzüme gülmez
Ettiği göz-dağıdır
Sensiz şeker yiyemem
Kuzum bana ağıdır.

veya

Yaradan
Tabip bilir yaradan
Derdimi kimse bilmez

Ancak bilir yaradan
Çaresiz derde düştüm
Kurtar beni yaradan
Sevdiğime insaf ver
Yeri göğü yaradan
Yetiş tabibim yetiş
Ölüyorum yaradan.

Artık maniler ise asıl uyak değişmeksizin daha çok dize eklenmesi sonunda ortaya çıkarlar. Bunların kesik maniden ayrılan yönü uyakların cinaslı olmayışı ile ilk dizelerinin bir anlam taşımasıdır :

Ağlarım çağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerden yaralıyım
Gülerim sağlar gibi
Her gelen bir gül ister
Sahipiz bağlar gibi.

veya

Şu dağlar garip dağlar
İçinde garip ağlar
Kimse garip ölmesin
Garip için kim ağlar?

Ağlarsa anam ağlar
Küsûru yalan ağlar.

veya

Ekin ekdim bitmiyor
Boya vurdum tutmuyor
Aramızda dağlar var
Elim yâre yetmiyor
Şekerli yemek yaptım
Boğazımdan gitmiyor.

veya

Kuzular meler gelir
Yiğit aşka düşende
Başına neler gelir
Yâri ellerle gördüm
Aklıma neler gelir

Hicran oku sevdiğim
Sinemi deler gelir.

14 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Ayrıca çok bilinen bir *deyiş* içinde masallarımızda yer alan Ali Cengiz Oyunu'nun —ki Bektaşî Velâyetnamelerinde de Hacı Bektaş Veli'nin başından geçen bir menkıbe gibi anlatılır — motiflerine büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır :

Ağa : Âdilem sen nâçarsın
İnci mercan saçarsın
Dünya deniz olunca
Gülüm nere kaçarsın?

Âdile : Ağam derim nâçarım
İnci mercan saçarım
Dünya deniz olunca
Ben kuş olup uçarım.

Ağa : Âdilem sen nâçarsın
La'l ü gevher saçarsın
Ben bir şahin olsam
Yavrum nere kaçarsın?

Âdile : Ağam derim nâçarım
La'l ü gevher saçarım
Sen bir şahin olunca
Ben yerlere kaçarım.

Ağa : Âdilem sen nâçarsın
La'l ü gevher saçarsın
Ben Azrail olunca
Kuzum nere kaçarsın?

Âdile : Ağam derim nâçarım
La'l ü gevher saçarım
Sen Azrail olunca
Ben cennete kaçarım.

Gaziantep yöresinde derlenen İlbeyli hikayesinde, hikayenin kahramanları Abdurrahman beyin oğlu İlbeyli Keleş ile Fazlı beyin kızı Yosma'nın karşılıklı olarak şu şekilde "pınar başında birbirine mani attıklarını" görüyoruz :

Yosma : Nergis açmış dallarım var
Baldan tatlı dillerim var
İlbeylim gel sarılalım
Seni bekler kollarım var.

İlbeyli : Kar çiçeği gibi akım
Başı boz dumanlı dağım
Sarılmanın zamanı var
Gelmedi görüşmek çağım.

- Yosma : Nergis gibi gözüm kara
Benlerim var sıra sıra
Ölüm var hem ayrılık var
Kavuşsun bu can yâr yâra.
- İlbeyli : Çiğdem gibi benzin sarı
Bal yapar beni gök arı
Ölüm Allah'ın emri
Ahrette bulur yâr yâri.
- Yosma : Sümbül gibi boyum uzun
Gerdanda ben düzüm düzüm
Ele geçmez böyle fırsat
Gel sarılak iki gözüm.
- İlbeyli : Seher vakti güllerimde
Bülbül öter dallarımda
Al da kokla sevdiğim yâr
Kırmızı gül ellerimde.
- Yosma : Lâle gibi eğri boynum
Başım yeşil sarı donum
Yosma der ki İlbeyli, oğlum
Kurban olsun sana canım.
- İlbeyli : Reyhandır İlbeylioğlu
Misk ü anber gül kokulu.
Perçeminin her telinde
Elvan deste çiçek dolu.⁶

Karşı-beri adıyla Doğu Karadeniz bölgesinde böylenen manilerin yapısal durumları dolayısıyla bazı araştırmacılar tarafından türkülerin sınıflandırmasında söz konusu edildiği görülmektedir.⁷ Ancak, Caferoğlu metinleri aktarırken yaptığı bir açıklamada (s. 275) “kaşka” kelimesinin “mani” anlamına geldiğini de belirterek bunların mani türü içinde olması gerektiğini kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu konuda yayımlanmış bulunan örneklerin yanısıra kendi arşivimizdeki bazı metinlerden parçalar vermek istiyorum. Çeşitli yerlerde her ne kadar “atma türkü” adı veriliyorsa da, halk bunu mani söyleme geleneği içerisinde düşünmekte ve uygulamaktadır :

- Erkek : Mani mani mesdi yar
Ben ne dedim mesdi yar

⁶ Arsunar, Ferruh, Gaziantep Folkloru, İstanbul 1962, s. 186 vd.

⁷ Caferoğlu, Ahmet, Kuzey-doğu illerimiz ağızlarından toplamalar (Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve yöresi ağızları), TDK yayınlarından, İstanbul 1946, s. 269 vd.

16 Anonim Halk Şiiri Üzerine

- İkimiz arasında
Serin yeller esti yar.
- Kız : Maniyi maniciyim
Beylere gemiciyim
İster al ister alma
Ben seni alıcıyım.
- Erkek : Başına Acem şalı
Kırılsın her bir dalı
Girsin yerin altına
İkimizin ikbali.
- Kız : Otur sevdiğim otur
Rize iskemlesine
Yüregimin derdini
Diyemem hepisine.

“Karşı-beri” adını da söyleyenlerin durumunu gösterir biçimi şu örnekte buluyoruz :

- Beriki : Kuşlardan hangi kuştur
Yavrusuna süt veren?
- Karşiki : Selasettin kuşudur⁸
Kiremitlere giren.
- Beriki : Kuşlardan hangi kuştur
Boynuna var yel bağı?
- Karşiki : Ona atmaca derler
Aşar dumanlı dağı.

Halk şairi Celâl Yetimoğlu, Cimil yaylası yolunda karşılaştığı ve ot biçmekte olan bir genç kızla şu şekilde söyleşmiştir :

- Celâl : Arkası Demir dağı
Cimil üç para köydür.
- Kız : Giyemedim çuhani
Herhalde kolu dardır.
- Celâl : Sen biçersin inek yer
Sana ne kârı vardır?
- Kız : Her halde ki sana da
Yürek efkârı vardır.

⁸ Yarasa.

Celâl : Gel götürüyim seni
İki de evde vardır.
Kız : Sen misin kocaları,
Yoksa ortağın vardır?

Manilerin hece sayısından söz ederken bunların genellikle 7 heceli dizelerden oluştuğunu söylemiştik. Ancak en küçük hece ölçüsüne sahip olan maniyi 4 heceli olarak da görebiliyoruz. Bunun gerçekten dört dizeli mi olduğu, yoksa iki dizenin bölünmesinden mi ortaya çıktığı konusunun ayrıca araştırılmaya değer olduğunu da belirtelim :

Nar tanesi
Nur tanesi
Sen gönlümün
Bir tanesi

veya

Ah ey felek
Yandı yürek
Çare nedir
Çekmek gerek.

Bu dört heceli olanlardan sonra beş heceli manilerden de birkaç örnek verelim :

O yanı keçe
Bu yanı keçe
Helâl süt emmiş
Elime geçe.

veya

Bahçede iğde
Dalları yerde
Sevdiğim oğlan
Kim bilir nerde?

veya

Çaldığı sazdır
Ettiği nazdır
Ne kadar sevsen
Gene de azdır.

Sekiz heceli maniler, yedi heceli olanlar kadar sık rastlanmasa da halk arasında çok sevilen ve tutulan manilerdir. Özellikle bekçi ve davulcu manileri diye tanınan Ramazan manilerinin büyük çoğunluğunu bu sekiz heceli maniler oluşturmaktadır :

18 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Sarı çiğdem yaz getirir
Mor menekşe güz getirir
Gurbet elde ölüm yitim
İhtiyarlık tez getirir.

Dağlar başı duman olmuş
Sensiz halim yaman olmuş
Yârim senden ayrılalı
İşim gücüm figan olmuş.

Ezme ile ezme ile
Yâr bulunmaz gezme ile
Kızlar kazsın mezarımı
Altın saplı kazma ile.

Bir anadan olmayaydım
Bu günleri görmeyeydim
Zulüm ettin kahpe felek
Şu dünyaya gelmeyeydim.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi sekiz heceli dizelerde durak 4+4 biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bazen bunun Ramazan manilerinde 5+3 biçimine girdiği veya durak kavramına pek de uyulmadığı anlaşılmaktadır :

Avlu dibinde seslerin
İbrişim gömlek isterim
İbrişim gömlek olmazsa
Telli bir çevre isterim

Variyorum varıyorum
Davulumu çalıyorum
Ben ağamı övüyorum
Kalk ağacım vakit oldu.

Güle geldim evinize
Selâm verdim cümlenize
Bahşışımı vermezseniz
Darılım hepinize.

Besmeleyle çıktım yola
Selâm verdim sağa sola
A benim devletli beyim
Bayramın mübarek ola.

Merdane beyim merdane
Saatler takım gerdane
İki gözüm Mehmet beyim
Mahalle içinde bir tane.

Ramazan iptidası
Kuruldu cennet binası
Bu ayda oruç tutanın
Kabule geçer duası.

Anadolu'nun bazı yörelerinde, söz gelimi Burdur, Isparta ve bunların çevrelerinde Ramazan davulunu çalanların çift olarak kapı kapı dolaştığı bilinmektedir. Biri davul çalarken diğeri zurna çalar, Ramazan biterken ev ev dolaşıp "Ramazan Okşaması" adı verilen sözlü ezgilerle, daha doğrusu manilerle veya manilerden oluşan mani katarlarıyla çeşitli hediyeler ve bahşiş isterler. Evlerden verilecek hediyelerin ve paranın daha fazla olabilmesi için de mani sözleri bir hayli süslü ve ögücüdür. Birbirini izleyen manilerden oluşan bir Ramazan okşamasını örnek olarak verebiliriz :

Koşa koşa indim geldim
Davulumu vurdum deldim
Hanenize yeni geldim
Uyan da beyim güllere boyan.

Evlerinin önü üzüm
Yaprakları düzüm düzüm
Uyandım mı iki gözüm?
Uyan da beyim güllere boyan.

Daracık sokakta mı kaldın?
Dalgın uykulardan uyandın
Davulcunu gelmez mi sandın?
Uyan da beyim güllere boyan.

Evlerinin önü duttur
Dutun yaprağı sıktır
Ağamın da gözü toktur
Uyan da beyim güllere boyan.

İşte geldim koşa koşa
Ayağımı vurdum taş
Beyefendi sen çok yaşa
Uyan da beyim güllere boyan.

Merdiveni mermer taşı
Üstü yağlı pilav aş
Yiğitlerin baştan baş
Uyan da beyim güllere boyan.

Davulumun ucu tura
Kolum şişti vura vura
Ahmet bey hanesi bura
Uyan da beyim güllere boyan.

20 Anonim Halk Şiiri Üzerine

İstanbul'da da Ramazan geceleri uyandırma görevini üstlenen bekçilerin kendilerine özgü çeşitli manileri alt alta getirerek kapı önlerinde söyledikleri ve bahşiş aldıklarını kaynaklardan öğreniyoruz. Bu manilere toplu olarak Bekçi destanı adı da verilmektedir. Bunlarda biraz daha fazla olarak öğüt verme motifleri işlenmiştir :

Sakınıp deryaya dalma,
Başını kavgaya salma,
Bir akçaya da verseler,
Kimsenin ahını alma.

Züğürtlüğü alma sakın,
Gelmesin bu yere yakın,
Devlet kuşunu araştıır,
Sağına soluna bakın.

Nedir dersin devlet kuşun,
Devlet kuşudur bahşişin,
Dilerim ki bekçi senin
Devlet kuşu yarsın başın.

veya

Yufka bağrın ezdi bekçi,
Dünyasından bezdi bekçi,
Ramazan zahiresini,
İlkbahardan düzdü bekçi.

Bekçi hastayken sağaldı,
Bekçinin harcı çoğaldı,
Börek ile yumurtaya,
Üç dirhem bir denk aldı.

Mahalleden kaçmış bekçi,
Dünyasından geçmiş bekçi,
Bu gece bir hurma ile,
İftarını açmış bekçi.

Onbir heceli dizelerden oluşan manilerin sayısı, yedili ve sekizli olanlara göre daha azdır. Bunlarda durak, daha çok 6+5 biçiminde olup 4+4+3 şeklinde de rastlanır :

İğdenin dibinde ne salınırsın?
Altın pas tutmaz ki ne silinirsin?
Kömür gözlerine kurban olayım,
Sen benim sözüme ne alınırsın?

Ne kadar kuş olsan uçsan havadan
 Şahin yavrusunu atmaz yuvadan
 Sen beni yakandan atar olmuşsun
 Ben seni unutmam hayır duadan.

Eğin'de, gurbete gönderdiği kocasının ardından en içten duygularını dile getiren kadınların söylediği maniler de onbir heceli olanlardandır :

İstanbul içinde öter bir keklik
 Sana vatan oldu bize gurbetlik
 Ala gözlerini sevdiğim ağam
 Gel bir sıra eyle olam cennetlik.

Yüce dağ başında seni beklerim
 Yüküm yıkılınca gene yüklerim
 Kömür gözlerini sevdiğim yârim
 Senden ayrılalı arttı dertlerim⁹.

Manilerimizin yukardaki şekilde yani dizelerdeki hece sayısına göre, sınıflandırılmalarından başka bir de kullanıldıkları yerlere ve konularına göre sınıflandırma denemeleri de yapılmıştır. Bunlardan arasında fal veya niyet, sevgi, bekçi veya davulcu (Ramazan ayında), satıcı manileri, eski İstanbul'un semai kahvelerinde söylenen cinaslı maniler, halk hikayelerini anlatan âşıkların bu hikayelerin arasında söyledikleri maniler, saya (koyunun 100'ünde yapılan uygulamalar) manileri, mektup manileri ile mani dörtlüklerinin biribiri ardına eklenmesi suretiyle oluşturulan ve Karadeniz bölgesinde Karşılama adını alan maniler, konularına göre sınıflandırmada madde başı olarak yer tutmaktadırlar.⁹

Manilerin, nerede kullanılırsa kullanılsın manici, mani yakıcı, mani düzücü denilen kişiler tarafından doğmaca olarak ve özel bir ezgi ile söylendiği de yukarıda belirtilmişti. İyi mani söylemenin sadece maniye ezbere tekrar etmek demek olmadığı, sözle müzik beraberliğinin (prozodi) mani yakmada veya söylemede bile çok önemli bir özellik olduğu bir çok derlemeci tarafından gözlenmiştir. Bu bakımdan manilerin sınıflandırılmasında bölgelere göre ezgilerin de göz önünde tutulmasında büyük yarar vardır.

Anonim olarak kabul edilen binlerce maninin dışında, bazı saz şairlerimizin de ilk dizede kendi mahlâslarını kullanarak mani söylemiş oldukları görülmüştür :

Hatâyi'm hâl çağında
 Hak gönül alçağında

⁹ Önder, Ali Rıza : "Eğin Manileri", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 5, sayı : 115 (Şubat 1959), s. 1839.

22 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Bin Kâbe'den yeğrekdir
Bir gönül al çağında.

Seydi'm eder taşlı dağlar
Çiçekli kuşlu dağlar
Sen de mi yârdan ayrıldın?
Gözlerin yaşlı dağlar.

Halk şairlerimizden başka, edebiyat tarihimizde Beş Hececiler olarak ün kazanmış kişilerden Orhan Seyfi Orhon ile Yusuf Ziya Ortaç'ın da maniler yazdıkları bilinmektedir. Orhan Seyfi şu manilere imzasını atmıştır :

Kalbimin külü kaldı,
Yere döküldü kaldı,
Yolları beklemekten,
Boynum bükülü kaldı.

veya

Can işte, canan hani?
Dert işte, derman hani?
Gönül sarayı bomboş,
Beklenen sultan hani?

veya

Yattı uykuya daldı,
Göğsü açılı kaldı,
Bir busesini çaldım,
Uyandı geri aldı.

Yusuf Ziya Ortaç'ın kaleminden çıkanlar arasında ise şunları görmekteyiz:

Gözlerin mavi mine
Vuruldum perçemine,
Aşkın beni çevirdi,
Aslı'nın Kerem'ine.

veya

Naz edip beni üzme
Öyle gözünü süzme
Gel öpeyim deyince
Dudaklarını büzme.

Edebiyat tarihçimiz M. Fuad Köprülü de o zamanki akımın etkisinde kalarak şu manileri yazmıştır :

Elinde altın tepsi,
Kız yolunu kim kesti?

Çiçekler takınsana,
Sevda yelleri esti.
veya
Sürüye çoban nerde?
Yelden ses kapan nerde?
Şair dilden söylemiş
Yürekten kopan nerde?

Manilerin anonim olma özelliği¹⁰ düşünülürse bu şekilde âşıklar ve diğer şairler eliyle halk şiirimize kazandırılan eserlerin mani dünyası içinde özel bir yeri olduğunu gözden uzak tutulmaması gerektiği de ortaya çıkar.

Anonim halk şiirinin iki türü olarak kabul edilen mani ile koşmanın en yaygın biçimi türküye geçmeden önce, genel olarak halk edebiyatımızı değerlendiren bir yazarımızın düşüncelerini de aktararak aradan geçen yılların birşey değiştirmedığının altını çizmek istiyoruz:

“Halk edebiyatının kıymeti. — Halk edebiyatını toplu bir bakışla gördükten sonra bunların kıymeti hakkında da bir fikir edinmek lâzımdır.

Gerek millî destanlar, masallar, atasözleri gibi Türk içtimâî vicdanının vasıtasız ve isimsiz ifadesi olan mahsuller; gerek saz şairlerinin şiirleri, bilhassa millî ruha tercüman olmak yönünden pek kıymetlidir. Bir çok devirlerde halk kitlesi, tarihî varlığını ve kısmen dilini bütün saflığı ile ancak bu eserlerde saklayabilmiştir. Bu itibarla halk edebiyatı sade, fakat özlü bir edebiyattır.

Münevverlerin bu edebiyatı bilmesi, tanıması; halkı bilmesi ve tanıması için behemehal lâzımdır. Asırlardan beri kendini halktan çekmiş, onunla her türlü alâkasını kesmiş olan münevverlerimiz, bu eserler vasıtasile halk ruhunu öğrenebileceklerdir. Türk köylüsünün çoğumuza kaba saba gelen konuşmaları ve görünüşlerine ısınmak suretiledir ki bu yanık alınların arkasında işleyen canlı bir beyin; güneşten kararmış, kılı göğüslerin içinde çarpan içli bir yürek olduğunu anlayabileceğiz. Bunu yapmadıkça onları takdir etmek, sevmek bizim için kabil olamayacaktır. Bu takdirde kendilerini sevmeyen, kendileri için yüreği çarpımayan münevverlere halk, asla itimat etmiyecektir. Bu edebiyat, münevverle halk arasındaki kale duvarını yıkacak en kuvvetli ve ateşli bir top-tur.

Halk edebiyatının, münevverler ve halk terbiyesi üzerindeki bu ehemmiyetinden başka ilim ve san'at noktasından büyük kıymetleri vardır. İlim için mühim olan cihet, Türk ruhunun tahlilini yapmak isteyen bir âlimin, bu mahsullerde millî vicdanın en aslî unsurlarını bulmasıdır. Bu unsurlar vasıtasile tari-

¹⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Akalın, L. Sami, Türk Manilerinden Seçmeler I, İstanbul 1972, s. IV vd.

hin ancak vukuatı sıralıyan soğuk kanlı usulü yanında canlı bir cemiyet terce-me-i hali vücuda getirilebilecektir. Alman âlimi Vunt: Wundt gibi halk ruhiyatı ile meşgul olacak bir Türk araştırmacısı ancak bu eserler, bilhassa efsanelerle Türk ruhiyatını ve içtimâî hayatını meydana koyabilecektir. Türkün dış âlem telâkkisini, ruh ve mükemmel insan telâkkisini, hayatı görüşünü, bunlardan da-ha emniyetle gösterecek hangi eserler vardır?

Bundan başka, halk edebiyatı dil âlimleri için de en kıymetli kaynaklardan biridir. En eski destan metinlerinden bugün yaşayan saz şairlerimizin diyişlerine kadar halk edebiyatında geçen öz Türkçe kelimeleri, kullanılan sentaks şekillerini münevverlerin bozulmuş edebiyatında bulmak kabil değildir. Kelimelerin tarihi ve istihalelerinin şekli tesbit edilirken bu eserler, en şaşmaz yardımcımız olacaktır.

San'at noktasına gelince, millî ruhu müşahhas bir şekilde, romanda ve bil-hassa tiyatrodâ yaşatmak isteyenler için tükenmez bir haznedir. Fakat halk edebiyatı eserleri, bugünkü hallerile bizim iştiaklarımıza, yükselen duygularımıza temâmile cevap verecek bir halde değildir. Cemiyet hayatının çok mürek-kep bir hal alması, bizim de hislerimizdeki basitliği gidermiştir, gidermektedir. Bunlarla iktifa etmek, tereyağı, ayran gibi temiz, fakat basit katıklardan bir kır yemeği ile bütün bir ömrün gıdasını temine kalkmak olur. Halbuki bugünün zevki, aynı temiz maddelerle, insan zekâsının yarattığı sun'î yemekleri yemek için bizi zorlamıyor mu?

Bu itibarla yarın doğacak, en yüksek güzellik ihtiyaçlarını karşılayacak mil-lî edebiyat ve millî musikimiz için bu şiir maddeleri özlü birer maya teşkil ede-cektir. Netekim diğer büyük milletler de böyle yapmışlardır. Almanyada Her-der in büyük bir alâka ile tetkîp edip ehemmiyetini meydana koyduğu halk edebiyatı Göyte için, Vagner için tükenmek bilmez bir şiir ve musiki haznesi olmuştur. Fakat onlar, yaşadıkları devirlerin en yüksek fikir ve his kalıpları içinde, eski cermen ruhuna yep yeni bir kiske vermişler; onları yalnız kendi milletlerine değil, bütün dünyaya sözle ve sesle tanıtmışlardır. Türk şairleri ve musikicileri için de gerektir ki bizde henüz el vurulmamış bu mevzular, büyük san'atkârlarımızın ilhamlarına pınar olsun. Son zamanlarda "Türk tarihi" hare-keti, Faruk Nafize ve diğer şairlerimize bu vadide eserler yazdırmaya başlamış-tır. Bu başlangıcın daha esâşlı olmasını, musikimizin aynı yolda yüksek eserler vermesini dilemekten kendimizi alamayız. Türk san'atında "humaine: insanî" vasfını alabilecek, bütün dünyaya yayılabilecek eserlerin, hiç değilse mühim bir kısmını, ham maddesi halkın hayat ve edebiyatı olan bu türlü millî eserler teş-kil edecektir. Bu vadide yapılacak çok iş olduğunu; büyük âlim, büyük san'at-kârların yaratıcı ellerini beklediğini daima hatırlamalıyız; "o eller niçin benim-kiler olmasın!" diye ruhumuzu kırbaçlamalı; millî duygularımızın hızını arttır-malıyız".¹¹

¹¹ Hasan Ali [YÜCEL], Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış, İstanbul 1932, s. 41 vd.

Halk edebiyatımızın önemli bir bölümünün anonim bir kimlik içinde bulunduğunu göz ardı etmezsek, yukarıda verilen hükümlerin gerek maniler, gerek türküler için de geçerli olduğunu kolayca onaylamamız gerekecektir.

TÜRKÜ :

Anonim halk şiirinin en eski türlerinden biri olan *türkü* terimine Doğu Türkleri arasında 15. yüzyılda rastlanmakta ise de Anadolu'da ilk *türkü* örneklerini 16. yüzyılda bulabiliyoruz. Türk kelimesinden "Türk'e ait, Türk'e mensup, Türk'e mahsus" anlamını verecek bir biçimde türetilen bu kelime, sadece bir şiir şeklini değil, özel ezgileriyle okunan değişik metinleri de anlatmaktadır. Denilebilir ki anonim olsun olmasın, halk şiiri içinde yer alan bütün türlerde ezgi, en çok türkülerde belirleyici bir rol oynayarak ön plana çıkmak zorundadır ve zaten çıkmaktadır da... Bu bakımdan ezgisine ve ritmine bakmadan türkülerini özellikle yapıları bakımından çeşitli şekillerde sınıflandırma çalışmaları yapmak, eksik bir çalışma olarak kalmak zorundadır.

Türkülerin ortaya çıkışları iki yolla olmuştur ve bugün de olmaktadır. Ya çok kısa bir zaman içinde anonimlik özelliğini kazanmışlar, ya da bir saz şairinin söylediği parça sonradan *türkü* olarak tanınmıştır ve *türkü*yü yakanın adını da vermektedir. Her iki halde de özel bir ezgi ile söylenmektedirler.

Bu konuda bir araştırmacı şunları söylemektedir:¹²

"Türküler ve *Türkü yakma* —

Türküler iki şekilde bulunur: Mahallî, umumî, Bunlardan umumî olanları herhangi bir yerde çıkıp da ağızdan ağıza yayılan türkülerdir ki, az çok farkla her yerde aynı şekilde söylenir. Kevengin yolları, kadife çiftetellisi, ay doğdu batmadı mı gibi.

Mahallî türkülere gelince, bunlar da ikidir :

1 — Herhangi bir hadise üzerine umumî türkülerden birinin bestesine, hazır manileri zemine zamana göre uydurarak yapılan türküler.

2 — Yine bir hadise üzerine bestesi ve güftesi yeniden yapılan türkülerdir ki buna, (*türkü yakma*) denir.

Anadolumuzda ötedenberi türküler mühim hadiseler üzerine yakılır. Mese-lâ genç bir adam vurulur veya genç bir gelin ölür. Yahut da, genç bir kız kaçırılır. Buna benzer birçok hadiseler, halkın ruhunda müşterek bir acı, bir heyecan uyandırır, ondan istifadeye kalkan hassas ruhlu insanlar hemen bir *türkü* yakarlar. Ve bu türkülerde, o *türkü*yü ilham eden hadise ne ise anlatılır. Herkes o hadise ile meşgul bulunduklarından ona ait her haber gibi bu *türkü* de derhal duyulur. Ve düğünlerde söylenmiye başlar...

¹² AŞKUN, Vehbi Cem, *Sivas Folkloru*, Sivas 1940, s. 201 vd.

Ekseri bu türkülerin yakıcıları mâlûm olmaz. Ve güftesi ile, bestesi bir ağızdan çıkar. Lâkin çok sürmez. Ona yeni ilâveler yapılır. O türkûye uyan ne kadar mani varsa o meyanda söylenir. Hatta bazan ilk besteyi yapanın kullandığı güfteden eser bile kalmaz...”

Bir başka araştırmacı yazarımız türkülerimizi şu şekilde değerlendirmektedir :¹³

“Yıldızlı Bir Türküler Gecesi

Halk türkûleri bizim tatlı belâmız. Dilimizin tadı, gerçeğimizin acısı onlarda. Gülen ayvamız, ağlayan narımız onlarda. Halkımız onlara komuş umudunu da, umutsuzluğunu da. Çoğunluğumuzun derdi de onlarda saklı, devası da. Dünümüzün alaca karanlığı, bugünümüzün sabah serinliği, yarınlarımızın ip uçları onlarda. Çıkageldiğimiz Doğu’ya bağlılık da var onlarda, gidedurduğumuz Batı’ya uyarlık da. Türkülerde kadere boyun eğmiş, türkülerde kadere baş kaldırmışız.

Edebiyat mı yapıyorum dersiniz? Niyetim hiç de o değil. Geçmişimizle övünmelere,kendi kendimizle gelin güveyi olmalara ne türlü tok olduğunuzu biliyorum. Biçim geçmişimiz bir halk türküsündeki Sille şehrine benzer bir bakıma :

Şu Sille’den gece geçtim görmedim;
Acı tatlı suyun içtim, ölmedim.

Bir alaca karanlık dünyada, koyunu kurdu, derdi devası her zaman pek belli olmayan bir düzende, türküler gibi, ağlaya güle, eze ezile yaşaya gelmişiz. İyi ki sıyrılır olduk o dünyadan, o düzenden; iyi ki türkû söylemez oldu şairlerimiz, nice şiirlerden daha güçlü de olsa eski türküler; iyi ki orta oyunu, karagöz oynamaz olmuş Türk tiyatroları, nice yeni oyunlarımız onlardan cılız da, tadına doyum olmaz da olsa. Ne mutlu bize ki barışçı bir millet çıkardık cihangirâne bir devletten. Hem istesek de dönemeyiz artık eski zamanlara, kara günler içinde doğmuş ak türkülere: Geçmiş ola, kanlı şanlı günlerimiz çoktan tarihe karıştı, ağlaya güle. A. Kadir’in çevirisinde Mevlâna’nın dediği gibi :

Dünle beraber gitti, cancağızım,
Ne kadar söz varsa düne ait :
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım.

Elbette, ona ne şüphe; ama gerçek yeniliklerin eski temeller üstüne kurulduğu, günü bilmeyen sanatın yarına kalmayacağı da su götürmez: Onun için Fuzulî’nin şu sözü de Mevlâna’nınki kadar doğru :

¹³ EYUBOĞLU, Sabahattin, *Bütün Yazıları 1; Cilt 1: Söz Sanatları - Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler*, İstanbul 1981, s. 321 vd.

İlimsiz şiir, esası yok divâr olur,
Ve esassız divâr gayette bi-itibâr olur.

(Fuzulî Divanının önsözünden)

Biz eski şiirimizi Batılı bilim anlayışıyla ve bütün yönleriyle biliyor sayılamayız henüz. Hele türkülerle alış-verişimiz pek gelişigüzedir bugünedek. Geçmişimizin sanatça yani insanlıkça en ağır basan yanı olan folklor için hangi bilgiler yetiştirdik Boratav'dan başka ve niçin o bile yok aramızda? Gerçi radyolar, filmler, gazinolar bezdiresiye türkü yayımlıyorlar, ama hepsini birbirine benzeterek, gerçeği sahteden ayırmıyarak, koca halkın sesini yıllar yılı bir tek sesin, bir zevkin emrine vererek. Doğrusunu isterseniz, eskiyi bilmekten, yeniye maletmekten çok eskiyi sürdürmek onlarınki. Bu yüzden de bir çok genç, ileri aydınlarımız, daha değerlerini bilmeden beziyor türkülerden. Yeter artık, ilallah, diyorlar; bıktık bu eski seslerden, biraz da çağımızın sesini dinleyelim. Hak vermemek zor doğrusu, onlara da. Ama kabahat türkülerde değil, biraz sonra daha iyi göreceksiniz ki, değil. Temcit pilâvına döndüren biziz türkülerini: Nerde, nasıl söylenmeleri gerektiğini bilmediğimiz için; ağıtı oyun havasına, oyun havasını ağıta, türküyü alaturkaya karıştırdığımız için. Türküleri ciddiye almadığımız için kısacası."

Hece ölçüsünün beşlisinden başlayarak onaltılı olanına kadar hemen her kalıbı ile söylenen türküler, önce bir "türkü yakıcı" tarafından çeşitli olaylara (deprem, savaş, ayrılık, ölüm, sevgi vb.) bağlı kalınarak yakıldığı gibi toplumu yakından ilgilendiren daha bir çok konu türkülerde dile getirilmiştir. Bunlar arasında beşikten (ninniler) mezara (ağıtlar) kadar çeşitli zaman ve olaylara bağlı olanlar (çocuk türküler, askerlik türküler, oyun türküler, iş türküler, tören türküler) ile aşk türküler, tabiat, kahramanlık veya eşkıya türküler, karşılıklı konuşmaları içeren türküler, önemli yer tutmaktadırlar.

Türkülerin en önemli özelliğinin ezgi ve ritimleri olduğunu düşünen araştırmacılar bunları iki ana bölümde incelemeyi ileri sürmüşlerdir: 1. Usullü türküler, 2. Usulsüz türküler.

Usullü türküler genellikle oyun havaları olup Konya'da *oturak*, Urfa'da *kırık hava*, Ege'de *zeybek*, Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara'da *karşılama*, Harput'ta *şıkıltım*, Karadeniz kıyılarında *horon*, Isparta ve Eğridir'de *datdiri*, Kars ve Erzurum'da *Sümmani ağız* adlarıyla da tanınmaktadırlar. Bunlar belli süre birimlerine bağlı kalınarak yakılmış türküler olduğundan ölçülü türküler de denir. Yukarıdaki oyun havalarından başka *güzelleme*, *koşma*, *ninni*, *taşlama* ve *yiğitleme* de bu bölüm içinde yer almaktadırlar.

Usulsüz olanlar, süre birimine bağlı kalmaksızın nota değerleri ile usulsüz olan türkülerdir. Uzun havalar şeklinde genel bir ad taşıyan bunların ayrıca *ağıt*, *bozlak*, *Çukurova*, *divan*, *hoyrat*, *kayabaşı*, *koşma*, *maya*, *türkmani* adlarını taşıyan çeşitleri de bulunmaktadır. Bunlardan *divan* kendine haz ezgisi, ritmi

28 Anonim Halk Şiiri Üzerine

ve ayak denilen sazlı bir bölümü içinde bulundurur. Divan ezgisiyle usta okuyucular gazel okurlarsa da, halk daha çok onbeş heceli halk şiirlerini tercih etmektedir. Bu divan makamını Atatürk'ün de çok sevdiğini, 1937'de Elazığ'a geldiğinde Hafız Osman ile Mehmet Akar'dan dinlediğini biliyoruz.

Usulü türkölere örnek olarak Gaziantep yöresinde Şirin Nar adıyla bilinen halay türküsünü verelim :

Şirin nar dane dane Gel güzel döne döne Gül olup koklamadım Felek ayırdı gene	
Şirin nar dane dane Gel güzel döne döne	(Nakarat)
Beyaz giyme üşürsün Güzellikten menşürsün	Nakarat
Neynim güzel olduğun Yad elnen konuşursun	Nakarat
Evler göç göçe oldu İki derdim üç oldu	Nakarat
Ben sevdim eller aldı Emeklerim heç oldu	Nakarat
Giderim dur diyen yok Kebap aldım yiyen yok	Nakarat
Ayrılık gömleğini Benden başka giyen yok.	Nakarat.

Usullü türkölür bölümünde halkımızın en yaygın bir biçimde yaşattığı bir tür olan *ninni*, genç annenin veya büyükannenin bebeği uyutabilmek amacıyla beşiğini veya salıncağını yahut yerde otururken uzattığı ayakları üzerinde yatırdığı bebeğini sağa-sola belirli bir ritimle sallarken söylediği türküdür. Daha önceden ezberlenen metinler tekrar edilebildiği gibi o anda doğmaca olarak da söylenebilmektedirler. Bebeğin özellikleri, ailesinin ona karşı duyduğu hasret ve sevgi dile getirilir. İleride alması arzulanan makam ve sahip olması istenen meslekler, ninni metni içinde diğer özellikler arasında sayılır. Bazı ninnilerin

ölen bebeklerin arkasından yakılan ağıtlar şeklinde olduğu, annenin acısının yaşatıldığı da görülmektedir. Söz gelimi :

Oğlum oğlum üşümüş
Pazarda buğday taşımış
Yolda güneş vurmuş da
Ensesini kaşımış.

Uyu yavrum ninni
Büyü yavrum ninni.

Oğlum oğlum al oğlum
Ocağında kal oğlum
Baban artık kocaldı
İşe güce sal oğlum.

Uyu yavrum ninni
Büyü yavrum ninni.

Oğlum oğlum yatıyor
Kolunu bir hoş atıyor
"Ana bir iş var mı?" diye
İkide birde bakıyor.

Uyu yavrum ninni
Büyü yavrum ninni.

Ninni deyim yatasın
Kızıl güle batasın
Kızıl gün senin olsun
Gölgesinde yatasın.

Ninni de babam ninni
Ninni de yavrum ninni.

Meydanda atlar
Yanyana otlar
Balama kurban olsun
Koç koç yigitler.

Ninni de babam ninni
Ninni de yavrum ninni.

Bebegin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan.

Ninni diyem bebek sana
Ninni ninni ninni ninni.

Yandı ciğer döndü kana
Meme verdim yana yana.

Ninni diyem bebek sana
Ninni ninni ninni ninni.
Alma attım yuvarlandı
Gitti beşiğe dayandı
Bebek uykudan uyandı.

Ninni ninni ninni ninni.

Evlerinin önü çiçek
Orak getirin biçek
Bebek öldü kefen biçek.

Bebek ninnini ninni ninni.

Uzun hava olarak kabul edilen ve usulsüz türküler içinde yer alan *ağıt*, genellikle bir kişinin zamansız sayılan ölümünden sonra yakınları veya bir ağıtçı tarafından söylenen türkü türüdür. Ölen kişinin kişisel özellikleri, ona karşı duyulan sevgi, yaşayışı, yaptıkları ve geride kalanların duyguları özel bir ezgi ile yas günlerinin hemen başında dile getirilir.

En eski ağıt olarak bilinen, Firdevsî'nin Şehname'sinde Afrasiyab olarak geçen Türk bahadırı Alp Er Tunga için söylenen ağıttır. Bu ağıta *sagu* denildiği de bilinmektedir.

Ölü başında okunan ağıtlarda saz kullanılmaz. Başka yerlerde okunduğu takdirde, saz açılıştan sonra karar sesinde kalır. Bu karar sesinde kalmaya "dem tutma" denir. Ağıtçı bu karar perdesinden daha tiz seslere çıkarak ve daha sonra da pes seslere inerek doğmaca olarak yaktığı ağıdı okur.

Türkü içinde yer alan ağıtlardan bazan düz yazı veya başka bir şiir türü şeklinde söylenenleri de vardır.

Ağıtların tabii ortam içinde ve yakıldığı anda derlenmesi derleyici açısından çeşitli maddî ve manevî güçlüler ortaya çıkardığı için bu şekilde derlenmiş metinler çok azdır. Zaman geçtikten ve yer değiştikten sonra tekrar ettirilen ağıtlar birtakım değerlerini yitirmekte, böylece orijinal olma özelliği ortadan kalkmaktadır.

Ağıtları, yine ölen kişilerin ardından söylenen destanlarla da karıştırmamak gerekmektedir. Bu tür destanları, genellikle adlarını, mahlaslarını açıkça belirten âşıklar söyler. Bunlar ağıtlardan çok daha geniş bir alana yayılabilirler. Destanlar metin halinde kalır ve özel bir ezgi ile de okunmazlar. Bazı destan satıcılarının basılı olarak satmak istedikleri metinleri daha iyi satış yapabilmek

amacıyla yanık bir sesle ama monoton olarak okuduklarını son yıllarda değişik yer ve zamanlarda yaptığımız derleme çalışmaları sırasında görmüştük.

Burada birkaç ağıt metnini örnek olarak vermek istiyorum :

BEBEK AĞIDI

Elmalı'dan çıktım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Emmilerin karşı varır
Kimi atlı kimi yayan.

Harmancığın kayaları
Çanı çalar mayaları
Bek mi değdi ak bebeğim
Kara kurşun soyaları.

Deve de deve den yüce
Deveyi yüklettim gece
Yoklamadım ak bebeğim
Yurda varıp konmayınca.

Deveyi deveye çattım
Yuların boynuna attım
Yoklamadım konmayınca
Kayınbabamdan hicab ettim.

Havada bulut erişir
Kuzgunlar üleş belişir
Geri döndüm baktım idi
Çadırdı düşman gülüşür.

SARIKAMIŞ AĞIDI

Sarikamış pek aralı
Kimi ölmüş kimi yaralı
Bunu duymuş var mı ola
Yalan dünya kurulalı.

32 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Canını alan savuştu
Hasiret olan kavuştu
Aman diyem arabacı
Oğluma hayıf mı düştü?

Yine önü kış geliyor
Görmeyene düş geliyor
Sarı Kışla'ya vardıkta
Arabamız boş geliyor.

Sarı ipek kozaları
Yandı Avşar kazaları
Sarıkamış'ta kırıldı
Gonca gülün tazeleri.

Soğanlı'da bir harp oldu
Nice yiğit orda kaldı
Sarıkamış alınınca
Sağ olanlar mektup saldı.

Sivas'a bir ölü it gelmiş
Adam diye dalanıyor
Hiç onludan asker m'olur?
Anam diye dolanıyor.

Kalktı ekin kaldı firez
Cahiller almadı maraz
Yenile de on başlı gitti
Yürü gül gül dudak kirez.

AĞIT

Hacılar köyüne bastığım oldu
Tütünün dengi de yastığım oldu
Zalim arkadaşların kaçtığı oldu.

Gelin ahabblarım gelin yanıma
Sebebim tütünü basın kanıma.

Bilseydim de Hacılar'a varmazdım
Tütüncü beyinin kızını almazdım
Gelen belâlara karşı durmazdım.

Gelin ahabblarım gelin yanıma
Sebebim tütünü basın kanıma.

Ne yaptım Balağın Ali sana ne yaptım?
Yerimi gösterdin, ciğerim yaktın
Beşyüz altınla da açığa çıktın.

Dost bildiğim Ali бүктүн belimi
Lal eyledim bülbül gibi dilimi.

Erenler erenler kanlı erenler
Erenler içinde Çerkez vuranlar
Teslimim deyince cana kıyanlar

Gelin ahabblarım gelin yanıma
Sebebim tütünü basın kanıma.

Son olarak usulsüz türkülerden olan bozlak ve mayalardan örnekler aktaralım :

BOZLAK

Evlerinin önü hamam kapısı
Hamamdan geliyor yarin kokusu.

Top kâküllü çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Bana da yardan geç derler
Ben nasıl vazgeçeyim?

Evlerinin önü kireç kuyusu
Yüreğime vurdu derdin koyusu.

Top kâküllü çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Bana da yardan geç derler
Ben nasıl vazgeçeyim?

Evlerinin önü yüksek kaldırım
Kaldırımdan düştüm beni kaldırın.

Top kâküllü çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Bana da yardan geç derler
Ben nasıl vazgeçeyim?

MAYA

- Erkek : Yeşil kurbağalar öter göllerde
Kanadım kırıldı kaldım çöllerde
Anasız babasız gurbet ellerde
Ya ben ağlamıyam kimler ağlasın?
- Kız : Magripten maşrika ara bul beni
Dünyanın malına değişmem seni
Nasihatim budur düşmanın tanı
Ne sen beni unut ne de ben seni.
- Erkek : Gider oldum el başımı bürüdü
Gitme diye yar boynuma sarıldı
Bizim nasip gurbet ele verildi
Ya ben ağlamıyam kimler ağlasın?
- Kız : Seher vakti kan uykudan uyandım
Gözüm açtım al kanlara boyandım
Bir zamandı dertlerine dayandım
Şimdi derdine dayanamam ben senin.

MAYA

- Kemendi atım dala ben
Düşüm haldan hala ben
Çör çöpten yuva yaptım
Uçurmadım bala ben.
- Daglarda kar düştü gel
Fikrime yâr düştü gel
Eyi gün dostları
Kötü güne düştüm gel.

BİBLİYOGRAFYA

- ARSUNAR, Ferruh, *Gaziantep Folkloru*, İstanbul 1962
_____, *Türk Anadolu Halk Türküleri*, Ankara 1965
BORATAV, Pertev Naili, *100 soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1982
CAFEROĞLU, Ahmet, *Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*, İstanbul 1942
_____, *Güney doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*, İstanbul 1945
_____, *Anadolu illeri ağızlarından derlemeler*, İstanbul 1951
DEMİRSİPAHI, Cemil, *Türk Halk Oyunları*, Ankara 1975
DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983
DİZDAROĞLU, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara 1969
ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1981
ESET, Niyazi, *Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler*, Ankara 1944
GÖZAYDIN, Nevzat, "Bir Türkü ve Hikâyesi", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 16, sayı : 313 (Ağustos 1975), s. 7389
HASAN, Hamdi, *Saray - Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler*, Ankara 1987
HABİB, İsmail, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1942
KIRZIOĞLU, Fahrettin, "Halk Edebiyatı Deyimlerimiz", *Türk Dili*, sayı: 126, Mart 1962, s.350 vd.
ÖZBEK, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul 1942
TERZİBAŞI, Ata, *Kerkük Hoyratları ve Manileri*, İstanbul 1975
TUĞRUL, Mehmet, *Ankara Örencik ve Ahi Köylerinin Türküleri*, Ankara 1945
TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, 19 cilt, İstanbul 1949-1979.
[YÜCEL], Hasan Ali, *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış* İstanbul 1932.

ANONİM HALK ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER

Burada sadece *mani* ve *türkü* örnekleri yer almaktadır. Manilerin hece sayısına göre ençok bilinenleri ve yaygın olanları arasından 4 heceli, 5 heceli, 8 heceli ile 11 heceli olanlarından bazı örnekler aktarılmıştır. Ayrıca şehir veya daha genel bir söyleyişle yer adlarıyla ilgili olan manilerden önemli bir bölümü verilmiştir. Anadolu'da giderek unutulmuş bir geleneğimizin, koyunun 100'ünde yapılan uygulamalarda söylenen Sıya manileri için de birkaç örnek alınmıştır.¹

Manilerin konularına göre sınıflandırılmasını birçok derlemeci veya araştırmacı yapmış ve ellerindeki manileri konularına göre düzenleyip yayımlamışlardır. Hemen her konunun ele alındığı göz önünde tutulursa, bu şekilde yapılacak bir tasniften örnekler vermek, belki geniş hacimli bir başka kitap oluşturabilirdi. Bu bakımdan, burada bu tür bir sınıflandırmaya gitmeden örnek manilere geçiyoruz.

Bu söylediklerimiz *türkü* için de geçerlidir. Burada sadece türkülerin şekil yapısına ait olan bir tasnif doğrultusunda örnekler seçilmiştir. Bu örneklerin bazılarının sonunda TRT ile gösterilen sayı, o türkünün Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun Müzik Dairesi'nin Türk Halk Müziği Şubesi'ndeki repertuarda kayıtlı bulunan numarasını göstermektedir. Türkülerin sözüne veya şekil yapısına göre değil de, müzik yapısına göre tasnif edilmesini düşünenler için, o türkünün Türk Halk Müziği Repertuar Kurulu tarafından kabul edilmiş notasına ulaşmayı kolaylaştırmak bakımından bu numaraları eklemeyi gerekli gördük.²

Diğer konu tasnifleri'ne göre örnek metin bulmak veya daha geniş bilgi almak isteyenler özellikle Dr. L. Sami AKALIN'ın eserine ve oradaki bibliyografyaya (s. 500-524) baş vurabilirler.³

¹ Alpaslan, İsmet : Tatlıcağ'da koyunun yüzü ve kosa bezeme, Türk Folklor Araştırmaları, No : 348 Temmuz 1978, s. 8384.

² Burada TRT Müzik Dairesi Başkanı sayın Zihni DERÇİN'e, Türk Halk Müziği Şube Müdürü sayın Mustafa GECEYATMAZ'a ve diğer çalışma arkadaşlarına, bana, sözünü ettiğim repertuar arşivinde çalışmama izin verdikleri ve kolaylık sağladıkları için, teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

³ *Türk Manileri*, 2 cilt, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972 (İç kapakta "Türk Manilerinden Seçmeler" başlığı bulunmaktadır.)

4 heceli maniler

Gelince yaz
Olmaz ayaz
Ne olursun
Bir mektup yaz.

Nar tanesi
Nur tanesi
Sen gönlümün
Bir tanesi.

Ah ey felek
Yandı yürek
Çare nedir?
Çekmek gerek.

Sevil sevil
Sonra atıl
Altın olup
Pula satıl.

5 heceli maniler

Aman desinler
Şeker yesinler
Üç kız bir oğlana
Yanmış desinler.

Elinde mercan
Çivide fincan
Üzmesen beni
Olalım bir can.

Elinde makas
Kırparım kırmaz
Şu gâvurun kızı
Benden de korkmaz.

Çaldığı sazdır
Ettiği azdır
Ne kadar sevsem
Yine de azdır.

Bahçede iğde
Dalları yerde
Sevdiğim oğlan
Kim bilir nerde?

Giydiğin sarı
Sen kimin yârı
Akşam olanda
Ağlatma beni.

Burası Muş'tur
Yolu yokuştur
Giden gelmiyor
Acep ne iştir?

8 heceli maniler

Öküz aldım koşamadım
Yiğit oldum yaşamadım
Çok düşmanlar kasteyle
Ben Ayşe'yi boşamadım.

Rüzgâr eser dal sallanır
Güzeli seven ballanır
Benim yârim orta karar
Ne allanır, ne pullanır.

Evlerinin önü kaya
Kayadan bakarlar aya
Yârim binmiş de geliyor
Kuyruğu kınalı taya.

Sarı çiğdem yaz getirir
Mor menekşe güz getirir

Gurbet elde ölüm yitim
İhtiyarlık tez getirir.

Çadırıma dolu düştü
Çok ağladım gözüm şişti
Kınamasın eşler dostlar
Güzel idi, gönlüm düştü.

Bu dağlar mavili kaldı
Kuş uçtu yavrulu kaldı
Anahtarı yâr koynunda
Bu gönlüm kilitli kaldı.

Duvar da kalburum olur
Bir seviye sabrım olur
Bu seviyeler bizdeyken
Bu dualar kabul olur.

Arıktan atladım geçtim
Cebini yokladım geçtim
Efkârım evlenmek değil
Adını yokladım geçtim.

Şu gelen tiren olsaydım
Yârımı gören olsaydım
Çifte mektuplar gönderdim
Eline veren olsaydım.

Karanfil verdim kok diye
Al ceketine sok diye
Hiç uykularım gelmiyor
Sevgili beyim yok diye.

11 heceli maniler

Aşağıdan gelir benim şişmanım
Ne çok imiş yârla benim düşmanım
Ben seni saralı düşmandır köylü
Sevdim ama sevdiğime pişmanım.

40 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Çıktım da talime kar diyemedim
Yakasız gömleğe dar diyemedim.
Azrail gelmiş ki canım ala
Sılda sevdiğim var diyemedim.

Yeşil bûlbûl dal üstünde ötmesin
Sılayı görmeden vâdem yetmesin
Anamı görmeden eğer ölürsem
Dalda yaprak yolda çimen bitmesin.

Mektup yolla mektuplara inanam
Sen uykuda ben uykudan uyanam
Bir yanım ayrılık bir yanım ölüm
Demir miyim bu dertlere dayanam?

Bir elinde divit bir elde kalan
Yazarım o yâre bir inci selâm
Kömür gözlerini sevdiğim güzel
İster selâmım al, ister ben gelem.

Evini yaptırmış gediğe yakın
Bakın eller bakın, güzele bakın
O güzelin gönlü bende yok ise
Dökün gaz yağını evini yakın.

İnci midir, sedef midir dişlerin
Kalemle mi çekilmiştir kaşların
Sallandıkça ince bele değer yâr
Her tarafta ondört belik saçların.

Kayadan kayaya atlayamadım
Kırıldı kantarım tartılamadım
Kederli söyleme çok sevdiceğim
İnatçı babandan kurtulamadım.

Kapıya oturmuş önlük dikiyor
Söyledim söyledim boyun büküyor
Dedim güzel sen kimlerin yârisin
Söylemeden ala gözden döküyor.

Enginden engine yağan kar m'ola?
Salını salını gelen yâr m'ola?
Kaldırsam yorganı girsem koynuna
Sefa geldim yârim der m'ola?

YER ADLARI İLE İLGİLİ MANİLER

Antep'in baklavası
Gümüşten oklavası
Gaziantep şehrimiz
Fedakârlar yuvası.

Aman aman *Yozgatlı*
Şeftalisi pek tatlı
İstedim de vermedi
Ne de malı kıymetli.

Gürün'ün kahve şalı
Ucuz değil pahalı
Sevdiğimden uzağım
Aramızda var çalı.

Isparta'nın gül yağı
Dolaştım koca dağı
Bilsen ne yakışacak
Sana gelin duvağı.

Yozgat'ın küheylânı
Sanki bir dağ alanı
Yozgatlılar sevmezler
Hile ile yalanı.

Kandıra'nın ormanı
Savruluyor harmanı
Aşkından sararıp soldum
Bulamadım dermanı.

Göynük'ten aldım balı
Petekleri düz sıralı
Benim bir sevdiğim var
Dünya güzeller kralı.

Urfa'dan aldım yağı
Dolandım durdum dağı
Urfa güzellerinin
Çabucak geçer çağı.

42 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Su aktı deniz bulandı
Buranın adı *Palatlı*
Gel sevdiğim yatalım
Yaşım tamam on altı.

Balıkesir'in yolları
Yine giymiş alları
Sarılıydı boynuma
O yârimin kolları.

Üsküdar'in konağı
Üstü kiremit dağı
Çalı kiraza benzer
Yârimin al yanağı.

İzmir'in üzüm bağı
Bursa'nın *Ulu dağı*
Yârini görmeyenin
Erir yürekte yağı.

Aksaray konakları
Temizdir sokakları
Bal olmuş yârimin
O güzel yanakları.

Erzurum'un suları
Serindir koruları
Ormanı servi dolu
Hoş öter kumruları.

Çarşamba'yı sel aldı
Bir yâr sevdim el aldı
Keşke sevmez olaydım
Elim koynumda kaldı.

Yavuz'un bacaları
Giyerler alacaları
Halkalı kızlarının
Ben olsam kocaları.

Erciyes'in yaylası
Cebindedir aynası
Güzel kızın gerdanı
Bekâr oğlan yaylası.

Çorum'un dilberleri
Yüksektedir evleri
Kızları naz etse de
Gönülde kalır yerleri.

Malatya'nın bal eriği
Gittim gezdim *Divriği*
Çiçeklerden en güzel
Karabük'ün çileği.

Eskişehir'i gezeli
Gördüm nice güzeli
Oranın güzelleri
Vefalıdır ezeli.

Seviyor efendisi
Nazilli'nin kedisi
Bu yadigâr çevreyi
Bana verdi kendisi.

Bayındır'dan nar geldi
Kış bitti bahar geldi
Göz göze bakışmaktan
Sanki ne zarar geldi?

Mardin'in al bileziği
Oynar durur beziği
Başka ezik geçer de
Geçmez gönül eziği.

İzmir in *Buca* şına
Baygınım goncasına
İyi kadın naz eder
Şüphesiz kocasına.

Şu *İstanbul* illeri
Yazın öter bülbülleri
Yaktı kül etti beni
Safiye'nin dilleri.

Aydın'in çiçekleri
Namlıdır zeybekleri
Güzele dayanamaz
Çapkındır erkekleri.

44 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Bitlis'e yolum düştü
Hayli zorlu bir kıştı
O güzel kız bu gün
Yine yaramı deşti.

Ada'lı, *Moda*'lı geldi
Atlı arabalı geldi
Başına bu belâlar
Senin olalı geldi.

Çorlu bağlı bahçeli
Yolu çifte keçeli
Gözüme uyku girmez
Yârim benden geçeli.

Ay doğar sini gibi
Salınır selvi gibi
Yârin kokusu gelir
İzmir'in gülü gibi.

Tekirdağı'nın gülleri
Tatlı şakır bülbülleri
Yaktı, yandırdı beni
Huriye'min dilleri.

Kadıköy'ün dilberleri
Fettan olur esmerleri
Sanşınlar melek gibi
Sevimlidir penbeleri.

Çekmece'nin gölleri
Penbe açar gülleri
Yaktı kül etti beni
Nazlı yârin dilleri.

Sallanır kavak gibi
Sararmış yaprak gibi
Çamlıca'nın kızları
Turfanda kabak gibi.

Ay değer elek gibi
Gün doğar melek gibi
Halkalı'nın kızları
Turfanda kabak gibi

Şu *İstanbul*'un illeri
Beyaz giyer gelinleri

Yaktı kül etti bağırmı
Çakır Ayşe'min dilleri.

İstanbul'un kızları
Sürmelidir gözleri
Aidanmayın çocuklar
Pudralıdır yüzleri.

Burdur'da gül bahçesi
Bahçede gelir sesi
Ben yolumu şaşırdım
Bu kasaba neresi?

İzmir'den mal geldi
Bir gemi bal geldi
Ben yârımı öperken
Dudaklarıma bal geldi.

Nazilli'nin güzeli
Görünce oldum deli
Başka yere gidemem
Bu diyarı gezeli.

Gelibolu feneri
Kalbimde onun yeri
O yârin hasretinden
Kaldım kemikle deri.

Edirne penceresi
İçerden çerçevesi
Yeniçay çocukları
Demirci çingenesi.

Ordu'nun güzeline .
Baktım ince beline
Bin güzel su dökemez
Sevgilimin eline.

Ada'nın güzeline
Yandım ince beline
Dünyanın güzelleri
Su dökemez eline.

İzmir'in *Buca*'sına
Yangınım goncasına
Ben milyonu değişmem
Yârin bir gecesine.

rine

e
lümûze
eyle
size.

Dişarbakır düzüne
Eremedim izine
İyiliklerim dursun
Hep dizine gözüne.

şe.

Banyo yaptım derede
Sordum yârim nerede
Dediler *Tire*'dedir
Aklım kaldı *Tire*'de.

Tokat'ın ahabına
Bayılırım kebabına
Kız bana bir buse ver
Ne olur sevabına.

mir'de *Karşıyaka*
üzümü verdim hakka
evdalı gönüllerle
İilir mi böyle şaka?

şamba yollarında
lepçe kollarında
ah canımı alsın
ârin kollarında.

Harput'un
Çımeıydım
Altın burm
O yârin kol

Gökte yıld
Yârim gitti
Yâr keklık,
Giderim ad

O güzelim
Girdim bost
Sevdiğim çı
Herkes kalk

İzmit'in keba
Bayıldım ah
Kız ne olur t
Sen bana se

Üsküdar'ın d
Mailim çarda
Elmas küpe
Yârimin kulâ

Harput'un yollarında
Çimeydim göllerinde
Altın burma olaydım
O yârin kollarında.

Arguvan'ın budama
Sefa geldin odama
Sen beni istersen
Görücü yolla anama.

Gökte yıldız bir sıra
Yârim gitti *Mısır*'a
Yâr keklık, ben şahin
Giderim adı sıra.

Kuyuya bakır salma
Tekirdağ'dan kız alma
Tekirdağ'ının kızları
Dokuz koçadan kalma.

O güzelim *Erbaa*
Girdim bostana bağa
Sevdiğim çıkagelse
Herkes kalkar ayağa.

Erzurum bucağında
Ot yanar ocağında
Çocuk olup gezeydim
O yârin kucağında.

İzmit'in kebabına
Bayıldım ahabına
Kız ne olur bakiver
Sen bana sevabına.

Dün gitmiştik *Ada*'ya
Uzaklaştık *Moda*'ya
Ben bahtiyar olurum
Yârim gelse buraya.

Üsküdar'ın dağına
Mailim çardağına
Elmas küpe yaptırdım
Yârimin kulağına.

Kaysen'de pastırma
Yaramı pek bastırma

48 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Orada bir yâr sevdim
Sakın derdimi azdırma.

Göründü güzel *Havza*
Kavuşmak kaldı yaza
Kaderin yazdığını
Mümkün mü kimse boza?

Darende'nin yaylası
Kasabanın alâsı
Benim bir sevdiğim var
Vallahi baş belâsı.

Çarlu'nun al gülleri
Hoş öter bülbülleri
Yaktı beni kül etti
Nuriye'nin dilleri.

Sevgilim aslın nereli
Derler *Büyükdereli*
Aklım başımda değil
Sana gönül vereli.

Bursa'da *Pazarcık*
Sular akar azıcık
Müsaade edin hanımlar
Biz de söyleyelim azıcık.

Tabaka dolu tütün
Sevmişim sıtkı bütün
Ben sevdim ben aldım
Yansın *Çankırı* bütün.

Hey *Trabzon Trabzon*
Sılamın yolu uzun
Baharda ayrı düştük
Kavuşuruz biz güzün.

Bir ay doğdu *Pasin*'den
Pasin'in ovasından
Anlarım ki yâr gelir
Fark ederim sesinden.

Demirhisar'dan geldim ben
Çok ağladım güldüm ben
Gün oldu Ferhat gibi
Dağı taşı deldim ben.

Gündüzü var gecenin
Plajı *Sütlüce*'nin
Ömrü uzarmış derler
Yârdan rakı içenin.

Kırşehir'lim hoş geldin
Azıcık sarhoş geldin
Tarhanan da mı yoktu
Neden böyle boş geldin?

Manisa'nın kavunu
Seçelim şunu bunu
Söyle niçin ettin
Bana sen bu oyunu?

Ürgüp'te geceledim
Yüzümü peçeledim
Sevdanın kitabından
Ben dersi heceleledim.

Edirne'den tez geçtim.
Meriç suyundan içtim
Aramızda yemin var
Sanmayın ki vaz geçtim.

İstanbul'da pazarım
Kendim okur yazarım
Senden başka seversem
Ateş olsun mezarım.

Şarköy'de kilim ördüm
Rüyada yârî gördüm
Uykuda baş başa
Öylece ömür sürdüm.

Menderes'ten geçerim
Soğuk sular içerim
Ya o kızı alırım
Ya bu candan geçerim.

Harput yolu bu mudur?
Testin dolu su mudur?
Tez gelirim diyordun
Tez gelişin bu mudur?

Ağrı dağı yücedir
Sordum yâre niçedir

50 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Dedi bakma baş döner
Havası da sertçedir.

İzmir'in kalayı var
Güzeller alayı var
Merak etme ey gönül
Her şeyin kolayı var.

Uşak'ta halı dokur
Yaprağı dalı okur
Benim bir yârim var
Her gece masal okur.

Bursa'nın sarı ayvası
Yeşillikler yuvası
Hastalara dermandır
Uludağ'ın yaylası.

Antakya'da muz olur
Fabrikada buz olur
Peşim sıra dolaşma
Arkamızdan söz olur.

Konya'da meram vardır
Bekleyim sıram vardır
Yürekte durmaz işler
Büyük bir yaram vardır.

Gün olur zaman olur
Harmanda saman olur
Üsküp'ün güzelleri
Billâhi yaman olur.

Bergama hep mildir
Beni söyleten dildir
İki elin kan olsa
Bana halini bildir.

İsparta'da gül olur
Güllerde bülbul olur
Güzellerin yamağı
Öptükçe pul pul olur.

Aslım Tekirdağ'lıdır
Başım yere bağlıdır
Çözme doktor yararı
Yâr eliyle bağlıdır.

Kayseri'de *Erciyaş*
Tepesinde sivri taş
Ağladıkça gözümde
Dökülür hep kanlı yaş.

Dere kumsuz olur mu?
İbrik susuz olur mu
Üsküdar'ın kızları
Hiç kocasız olur mu?

Silivri'nin yağurdu
Gözlemeyi yağurdu
Söyle cicim, şekerim
Seni kimler doğurdu?

Bursa'ya geldi kiraz
Güzele dayım olmaz
Kaplıcada yan gelip
Bekledim seni bu yaz.

Basamak pasak pasak
Çıkma yukarı yasak
İstanbul'dan tel gelmiş
Bartın'da duvak yasak.

Baklavanın sinisi
Kütahya'nın çinisi
Eskisi gitti gelsin
Sevgilimin yenisi.

Ankara'nın balına
Tutunmuşuz dalına
Dikmen'den mi gelirsin
Kız salına salına?

Alaşehir'den geldim
Ağladım yürek deldim
Şimdi duruldum ama
Ben de bir akar seldim.

Ceyhan'ın sıcağına
Gül taktım duvağına
Bir gece çağırmadın
Beni kendi bağına.

Çadır kurdum *Bayburt*'ta
Alış kızım bu yurda
Sevgili yanımda yok
Gayri kalamam burda.

Hey anam *Anadolu*
Her yanı güzel dolu
Bolu'ya düşen gençler
Şaşırır sağı solu.

Saya manileri

Bu saya kimden kaldı
Âdem atadan kaldı
Âdem ata gelende
Kızıl öküz duranda
Kızıl buğday bitende
Dünya bünyad olanda
Musa çoban olanda
Şişliğiniz öyeşti.

Saya gelir sakının
Demir tarak takının
Koyunun pisliğini
Kına diye yakının.

Koyunun yüzü geldi
Gün çaldı buzu geldi
Çobana taze keçe
Ağaya kuzu geldi.

Ak sayanın uzunlu
Çalar yerin yüzünü
Omuz omuza versem
Öpsem ala gözünü.

Nenem karabaş koyun
Karlı dağlar aş koyun
Ay karanlık gecede
Çobana yoldaş koyun.

Ak koyunun ağı var
Yüreğinin yağı var
Seni sağan ablanın
Çığıldaklı bağı var.

Koyunum Arap gibi
Sütü var şarap gibi
Koyun olmayan evin
Hâlleri harap gibi.

Not : Daha fazla bilgi için :

SU, Hikmet : "Kadınhanı Kurthasanlı köyünde Saya gezimi", Türk Folklor Araştırmaları, No: 346, Mayıs 1978, s. 8317

T Ü R K Ü L E R

I/a) İki dizeli türküler:

Çay dibinde çıra yaktım yanmadı,
Bekledim bekledim yârim gelmedi.

Yolun kenarında sıra güzeller,
Toplamış fistanı bulgur ezerler.

Geliyor güzeller yayla yolundan,
Bulbül seda verir ayva dalından.

* * *

Gelin ağlar yaşın yaşın,
Gitmem deyu sallar başın.

Geline lâzım bir kaba,
Ağlayaydı kaba kaba.

Geline lâzım bir koca,
Ağlayaydı yana yana.

Geline lâzım bir koca,
Bekleyeydi yol boyunca.

Gelinim, hatunum kınan kutlu olsun,
Gittiğin yerlerde dilin tatlı olsun.

* * *

Fındık çubuğu gibi boyun değer dallara,
Al beni kollarına dön o yana bu yana.

Mendilim dalda kaldı, gözlerim yolda kaldı,
Benim sevgili yârim acaba nerde kaldı.

Mendil bağlarım yandan, seni severim candan,
Keşke sevmez olaydım usandırdın bu candan.

* * *

Kağızman'a ısmarladım nar gele,
Gümüş kemer ince bele dar gele.

54 *Anonim Halk Şiiri Üzerine*

Baharda yayılır kuzu yan yana,
Benim yârim inci takar gerdana.
Benim yârim güzellerden bir tane,
İçlerinden sarı saçlı güldane.
(TRT — 1754)

Şu giden askere yol mu dayanır?
Askerlik iki yıl can mı dayanır?
Askere gidenin yarı peşinde,
Sevenler yârini görür düşünde.
Askerin mektubu postadan çıkmaz,
Askere gidene kimseler bakmaz.

I/b) İki dizeden oluşan, bağlantıları bir dizeli türküler:

Bir kurşun atacağım da turnanın ayağına,
Kız sana ölüyorum da gel yanıma yanıma.
Kurban olim, hayran olim, o yârin yürü(yü)şüne.
Bir kurşun atacağım da turnanın kanadına,
Kız seni alacağım da o yârin inadına.
Kurban olim, hayran olim, o yârin dudağına.
Bir kurşun atacağım da turnanın sürüsüne,
Vurulduğum ölüyorum da güzelin birisine.
Kurban olim, hayran olim, o yârin gülüşüne.

Oğlan, oğlan kalk gidelim,
Sigarayı, feneri yak gidelim.
Ne güzel oğlan, yanasın oğlan.
Oğlanın elinde, lüver belinde,
Oğlan çıkmış pencereye, fesi elinde.
Ne güzel oğlan, yanasın oğlan.
Oğlan oğlan, boynuma dolan,
Kolum sana yastık, saçlarım yorgan.
Ne güzel oğlan, yanasın oğlan.
(TRT — 1439)

(Oğul) giderim Van'a doğru,
Vala önüm İran'a doğru.

Beni beni beni havar benim ol.

(Oğul) kes başım kanım aksın,
Vala kadrım bilene doğru.

Beni beni beni havar benim ol.

(Oğul) bu meni kurda meni,
Vala çukurda koydun beni.

Beni beni beni havar benim ol.

(Oğul) sadıklığın bu muydu?
Vala kurda yedirdin beni.

Beni beni beni havar benim ol.

(TRT/Uzun Havaalar — 227)

* * *

I/c) İki dizeden kurulmuş, bağlantısı da iki dize olan türküler:

Gül olup koklamadım,
Felek ayırdı gene.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Beyaz giyme üşürsün,
Güzellikte meşhursun.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Neynim güzel olduğun,
Yâd ellen konuşursun.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Evler göç göçe oldu,
İki derdim uç oldu.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Giderim, dur diyen yok,
Kebap oldum yiyen yok.

56 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Ayrılık gömleğini,
Benden başka giyen yok.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

(TRT — 2343)

Kurdular kurdular kurna taşını,
Yudular yudular gelin başını.

Şen anam, şen babam, evin şen olsun,
İşte ben gidirem, muradız olsun.

Ağlıya ağlıya çıktım eşiği,
Kırılsın kırılsın kızlar beşiği.

Şen anam, şen babam, evin şen olsun,
İşte ben gidirem, muradız olsun.

Güğümü güğümü susuz koyarlar,
Anamı babamı kızsız koyarlar.

Şen anam, şen babam, evin şen olsun,
İşte ben gidirem, muradız olsun.

(TRT — 1950)

Eşiğin altında çift yılan öter,
Yârinden ayrılan bir tavır yatar.

Kız yürü, sen yürü yayla yoluna,
Seni de vururlar yârin yoluna.

Eşiğin altında yılan olur mu?
Yârinden ayrılan derman bulur mu?

Kız yürü, sen yürü yayla yoluna,
Seni de vururlar yârin yoluna.

Eşiğin altında yılan yuvası,
Gurbete çıkana Tanrı duası.

Kız yürü, sen yürü yayla yoluna,
Seni de vururlar yârin yoluna.

(TRT — 1264)

Altıma açtılar kara göz kilim,
Urguma koydular bal dilim dilim.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Altıma saçtılar kara göz halı,
Urguma koydular şekerle balı.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Altıma serdiler bir ince ipek,
Urguma koydular bal petek petek.

Ağlama hey gelen yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Altıma serildi bir Hindî şalı,
Alnıma yazıldı kismetin falı.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Elime verdiler bir dolu ayran,
Mevlâmızdır cümlemizi kayıran.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

I/d) İki dizeden oluşan, bağlantısı üç dize olan türküler:

Çarşıdan aldım pirinci,
Edirne'nin boyacıları birinci.

Aman boyacı boyacı,
Cilana vurgunum boyacı,
Fırçana vurgunum boyacı.

Boyacının alları alları,
Benim yârim boyacı olmalı.

Aman boyacı boyacı,
Cilana vurgunum boyacı,
Fırçana vurgunum boyacı.

Boyacının boyası boyası,
Parıldıyor aynası aynası.

Aman boyacı boyacı,
Cilana vurgunum boyacı,
Fırçana vurgunum boyacı.

* * *

Gide gide yoruldum aman,
Bir güzele vuruldum (efendim).

Haydi benim şah boylum,
Şah boylum, şebboy çiçek başında,
Benim sevdiğim on üç, on dört yaşında.

Gidene bak gidene,
Gül sarılmış dikene (efendim).

Haydi benim şah boylum,
Şah boylum, şebboy çiçek başında,
Benim sevdiğim on üç, on dört yaşında.

Giden kayık durur mu (efendim),
İskeleyle varır mı?

Haydi benim şah boylum,
Şah boylum, şebboy çiçek başında,
Benim sevdiğim on üç, on dört yaşında.

(TRT — 677)

* * *

Suya gider su testisi elinde,
Allar geymiş etekleri belinde.

Vah anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

Benim yârim şimdi gurbet elinde,
Vermem seni yadellere, ellere vay.

Vay anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

Suya gider su testisin(i) doldurur,
Eve gelir gül benzini soldurur vay.

Vay anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

Bu dert beni iflah etmez öldürür,
Varam gidem anasına yalvaram vay.

Vay anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

(TRT — 806)

Açıl ey ömrümün varı, bād-ı sabah olmadan,
Has bahçenin gonca gülü sararıp da solmadan.

Eşim eşim gel gel,
Uğrun uğrun gel gel,
Can yoldaşım vay.

Güzeller güzeller nerde gezerler,
Nerde düğün orda bayram (seyran) ederler.

Eşim eşim gel gel,
Uğrun uğrun gel gel,
Can yoldaşım vay.

Yürü dilber yürü saçın sürünsün,
Aç beyaz gerdanı, sinen görünsün.

Eşim eşim gel gel,
Uğrun uğrun gel gel,
Can yoldaşım vay.

(TRT — 3375)

Çarşıya vardım erikten aldım,
Yârin haberini Everek'ten aldım.

O yar uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

Çarşıya vardım kayısıdan aldım,
Yârin haberini dayısından aldım.

O yâr uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

Çarşıya vardım armuttan aldım,
Yârin haberini Mahmut'tan aldım.

O yâr uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

Çarşıya vardım kestaneden aldım,
Yârın haberini postaneden aldım.

O yâr uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

(TRT — 528)

* * *

I/e) İki dize ile kurulan, bağlantısı dört dize olan türküler:

Yavaş oyna sevdiğim, kunduran taşa değer,
Siyah perçem uçların kemandır kaşa değer.

Vay vay vay vay n'olmuşam?
Sararmışım solmuşam,
Pembe yanak üstünde,
Ben misali olmuşam.

Güzelim selam ettim, bir haber göndermedin,
Şahit olsun yıldızlar, murada eremedim.

Vay vay vay vay n'olmuşam?
Sararmışam solmuşam,
Pembe yanak üstünde,
Ben misali olmuşam.

Yaylamızın yolları buzlu sülardan geçer,
Kız Allah'ın seversen öldürdün beni yeter.

Vay vay vay vay n'olmuşam?
Sararmışam solmuşam,
Pembe yanak üstünde,
Ben misali olmuşam.

* * *

Yar seni gördüğüm günden beri severim,
Kaş çatma, göz atma, pencereni gözlerim.

Minnoşum canoşum,
Bu gün ben de bir hoşum,
O siyah zülfünü,
At bir yana nonoşum.

Evinden inerken bakma elin bağına,
Âşıklar gariptir, aldanır bu haline.

Minnoşum canoşum,
Bu gün ben de bir hoşum,
O siyah zülfünü,
At bir yana nonoşum.

Ruyamda gönlümde tahtı taçım senindir,
O ince ellerin badem midir, zer midir?

Minnoşum canoşum,
Bu gün ben de bir hoşum,
O siyah zülfünü,
At bir yana nonoşum.

* * *

Kasabımın koyunları,
Çoktur bana oyunları.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

Entarisi mor sırmadan,
Aç kapıyı cam kırmadan,

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

Kasabımın altın dişi,
Yaktı beni bir gülüşü.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

Kasabamın altın dişi,
Yaktı beni bir gülüşü.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

62 *Anonim Halk Şiiri Üzerine*

Entarisi ala benziyor,
Şeftalisi bala benziyor.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

• • •

O yana indi a balam bu yana indi,
Çöz beyaz göğsün a canım yâr gelir şimdi.

Kaş, kaş, kaşlar karadır,
A balam gözler elâdır,
El vurma, diz kırma,
Sinem yaradır.

O yana pembe a balam bu yana pembe,
Çöz beyaz göğsün a canım yâr gelir şimdi.

Kaş, kaş, kaşlar karadır,
A balam gözler elâdır,
El vurma, diz kırma,
Sinem yaradır.

(TRT — 1637)

• • •

Fırat kenarının ince dumanı,
Dağlara yayılır seher zamanı,

Bülbül ne ararsın yuvan mı yoktur?
Yoksa benim gibi baban mı yoktur?
Zaten yetimlerin göz yaşı çoktur,
Gel ağlayalım karşı karşıya!

Fırat kenarında kamışlar, sazlar,
Sinemin yarası her zaman sızlar,

Bülbül ne ararsın yuvan mı yoktur?
Yoksa benim gibi baban mı yoktur?
Zaten yetimlerin göz yaşı çoktur,
Gel ağlayalım karşı karşıya!

(TRT — 2387)

• • •

I/f) İki dizeden kurulmuş, bağlantısı beş dize olan türküler:

Haniya da benim eli dirhem pırasam?
Üç mum yaksam Konyalımı arasam,
Vay vay Konyalım yürü
Yürü yavrum yürü
Saçlarını sürü
Şimdi de burdan geçti
Hovardanın biri.

Haniya da benim eli dirhem kestanem?
Konyalıdan başkasını istemem.

Vay vay Konyalım yürü
Yürü yavrum yürü
Saçlarını sürü
Şimdi de burdan geçti
Hovardanın biri.

Haniya da benim eli dirhem ırakım?
İçerim içerim gitmez merakım.

Vay vay Konyalım yürü
Yürü yavrum yürü
Saçlarını sürü
Şimdi de burdan geçti
Hovardanın biri.

(TRT — 1094)

Türkmen kızı süt pişirir,
Sütün köpüğün(ü) taşırır.

Nenni de bebek nenni
Nenni de çocuk nenni, oy nenni
Dilin dışın yerim
Kız sana neler derim
Kömür gözler benim, vay nenni.

Türkmen kızı un eliyor,
On parmağın kınalıyor.

Nenni de bebek nenni
Nenni de çocuk nenni, oy nenni
Dilin dışın yerim
Kız sana neler derim
Kömür gözler benim, vay nenni.

I/g) İki dizeden kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler:

Çek deveci develeri yokuşa aman, (yâr, yâr aman),
Siyah perçem ak gerdana yakışa aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Çek deveci develeri engine aman (yâr, yâr aman),
Şimdi rağbet güzel ile zengine aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Deven yüksek atamadım urganı aman (yâr, yar aman),
Üşüdükçe çek başına yorganı aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Çek deveci develeri sulansın aman (yâr, yâr aman),
Su içtiği çeşmeleri bulansın aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Deve yüksek atamadım kilimi aman (yâr, yâr aman),
Susadıkça ver ağzıma dilini aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı

Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

(TRT — 3427)

• • •

II/a) Üçlüklerle kurulmuş olan türküler:

Aşahtan gelirem yüküm eriktir,
Eriğin dalları yere eğiktir,
Bir emmim kızı var taze feriktir.

Aşahtan gelirem yüküm üzündür,
Üzümün dalları düzum düzümdür,
Bir emmim kızı var iki gözündür.

(TRT — 1416)

• • •

Sarı Zeybek inip gelir inişten,
Her yanları görünmüyor gümüşten,
Haberim yok dün geceki cumbüşten.

Sarı Zeybek inip gelir dereden,
Her yanları görünmüyor bereden,
Hekim n'apsın iyi olmaz yaradan.

Sarı Zeybek şu dağlara yaslanır,
Yağmur yağar silâhları ıslanır,
Benim yârim küçücükten uslanır.

• • •

Evlerinin önü tahta daraba,
Malı mülkü sattı da Zellom verdi şaraba,
Şarapçının evi Zellom olsun haraba.

Meyhane önünden geldim de geçtim,
Ciğerimden hançer yedim de düştüm,
Ben de anacığım kendimden geçtim.

Zellom yirmisinde yiğit bir uşak,
Beline bağlamış şal ile kuşak,
Zelloyu vuranlar hain bir kaçak.

• • •

Burcun kalası görünmez oldu,
Saç bağısı salınmaz oldu,
Azap çoban da bulunmaz oldu.

Güzel gitmiş bugün gezmeğe,
Seyredenlerin gönlün ezmeğe,
Allah yaratmış onu sevmeğe.

* * *

II/b) Üçlüklerle kurulmuş, ancak bağlantısı üçüncü dize olan türküler:

Sürmelimin kaşlarına mailim aman,
Ayda yılda selamına kaılım aman,
Aman aman sürmelim aman.

Senin gibi iki dinli değilim,
İki dinlilere kul ettin beni,
Aman aman sürmelim aman.

Serpil serpil yağın kar m'ola,
Çırpına çırpına gelen yâr m'ola,
Aman aman sürmelim aman.

Açsam yorganını girsem koynuna,
Acap yârim sefa geldin der m'ola,
Aman aman sürmelim aman.

Kahbe felek değirmenin döndü mü?
Ben yaparım sen yıkarsın bendimi,
Aman aman sürmelim aman.

Çırpını çırpını yuvadan uçtum,
Ağlayı ağlayı gurbete düştüm,
Aman aman sürmelim aman.

Sürmeli giderse ben de giderim,
O kızın uğruna bir kan ederim,
Aman aman sürmelim aman.

* * *

II/c) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı bir dize olan türküler:

Urfanın etrafı dumanlı dağlar,
Cığerim yanıyor gözlerim ağlar,
Senin zalim derdin cihanı dağlar.

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar

Urfa dağlarında gezer bir ceylan,
Yavrusunu kaybetmiş ağlıyor yaman,
Yavrumun derdine bulmadım derman.
Gazme ceylan bu dağlarda seni avlarlar.

(TRT — 746)

* * *

Bülbül ne gezersin Çukurova'da?
Eşin gelir bulmaz seni yuvada,
Kendim gurbet ilde gönlüm sılada.

Ötme garip bülbül gönül şen değil.

Coşuyor da deli gönül coşuyor,
Ciğerciğim kebab oldu pişiyor,
Sevdiceğim yüce dağlar aşılıyor.

Ötme garip bülbül gönül şen değil.

Bülbülün yatağı bahçeler, bağlar,
Garibin yatağı kahveler, hanlar,
Gurbet ilde ölsem bana kim ağlar?

Ötme garip bülbül gönül şen değil.

Bülbül ne yatarsın, bahar eriştii?
Kırmızı gül goncasına kavuştu,
Sılada sevdiğim aklıma düştü.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

Bülbül ne yatarsın, bahar yaz geldi?
Bizim göle ördek geldi, kaz geldi,
Sılada sevdiğim benden vaz geldi.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

Bülbül ne yatarsın, baharın vakti?
Yıkıldı gönlümün sarayı, tahtı,
Böyledir âlemde âşıkın bahtı.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

Bülbül hiç durmayıp efgan edersin?
Bir an âram etmez, her an ötersin,
Âşıkların bağrın büryan edersin.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

* * *

Gel koyun, başına püskül takayım
Kuzunun uğruna dağlar yıkayım
Kuzunun yerine kuzu yakayım

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Meleyi meleyi çıktım yurlara
Yüzümü gözümü sürdüm otlara
Ana mı dayanır böyle dertlere

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Atlar eğilenmiş bineğin ister
Kuşlar havalanmış tüneğin ister
Ak koyun gelmiş kuzusun ister

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Sürünün ardında bir koyun meler
Koyunun feryadı bağırmı deler
Ak koyun gelmiş kuzusun ister

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Gel koyun ben seni Mevlâ'na saldım
Sürünün ardında bir koyun kaldın
Yılda bir kuzunu yadlara verdin

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Sürünün ardında meler gezersin
Meledikçe ciğerciğim ezersin
Kuzunun nerde olduğunu sezersin

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Bir gölgecikte kuzulamadın mı?
Göğsünün altında gizlemedin mi?
Kurtlar görür diye gizlemedin mi?

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Gevheri dertli sinisini dağlar
Durmaz gözlerinden kanlı yaş çağlar
Kuzusun yitirmiş analar ağlar

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Bir âfet beni eyler helâl
Tig-i gam ile kılar çâk çâk
Hâk etti beni, hem pîr ü pâk

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

Teşnedir lebine dîl ü can
Çün tadı şeker, rengi mercan
Amma uğur etmez seni kocan

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

Bir kerrecik öpsem yüzünü
Tutiya ederdim topuzunu
Lâkin pek saklar ben özünü

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

Hiç yoktur böyle hüsn-i cemal
Bulunmaz onda olan kemal
Onunçün sevip oldum pâymal

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

Anamdan doğdum da geldim cihana,
Kır ata bindim de döndüm şahana,
Ecel yeterse de kurşun bize mahana.

Aman çiçeğim uy, uy giderken gördüm.

Kimimiz molla da (aman) kimimiz hacı,
Cümlemiz daim Hakka duacı,
Aman doktor sen tez getir ilâci.

Aman çiçeğim uy, uy giderken gördüm.

Kız ne bakarsın gül meme yanından,
Yiğit olan bilir yiğit halından,
Ayrı düştüm vatanımdan elimden,

Aman çiçeğim uy, uy giderken gördüm.

Ay karanlık süremedim yolumu,
Soğuk vurmuş ayağımı elimi,
Yaşım küçük ben istemem ölümü.

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

70 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Suya gider bir incecik yolu var,
Kemen sıkış bir incecik belı var,
Şeker yemiş dudağında balı var,

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

Kaldıraydım yorganının yanını,
Emeydim dudağının balını,
Satın mı aldın bu uykunun yanını,

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

Kalk gidelim Acem kızı bizecek,
Gül derelim ak topuktan dizecek,
Sanlalım ilkbahardan güzecek.

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

Bir balıkçı kaptı kaçtı fesimi,
Çok çağırdım işitmedi sesimi,
Anam yoktur bacım çeksın yasımı.

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

* * *

Şu dağın ardına duman mı durdu?
Pabucum içine yılan mı girdi?
Emmi uşağına kıran mı girdi?

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

Şu dağın ardına ekerler küncü,
Ekerler biçerler severler genci,
Yar bize göndermiş ayva turuncu.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

Elinin kınası çamurdan mıdır?
Gözünün sürmesi kömürden midir?
Ananın yüreği demirden midir?

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

Yüküne attılar pullu cicimi,
Boynuna taktılar yağlı sicimi,
Gelin ağlatmayın nazlı bacımı.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

Şu dağın ardında bir taş olaydım,
Gelene gidene kardaş olaydım,
Bacısı gûzele yoldaş olaydım.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

* * *

Bahçenizde bülbül müdür şakıyan?
Kimdir kuzum seni benden sakınan?
Kolu kopsun şu siyahı dokuyan.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

Varmayayım yollarımız kesilsin,
Söyleşmeyin masaviler basılsın,
Hep rakipler koz dalına asılsın.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

Hep güzeller allar giymiş geziyor,
Kırpikleri kalem olmuş yazıyor,
Bu aşkın mecnunu olmuş sızlıyor.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

Gökyüzünde şemsi mahı seversen,
Yeryüzünde kıblegâhı seversen,
Kaçma güzel gel Allah'ı seversen.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

* * *

Kışlanın önünde bir yeşil direk,
Çalınır çalgılar dayanmaz yürek,
Sılaya varmaya çok ömür gerek.

Sılaya gel nazlı yârim sılaya.

Çarşıdan aldım da el kadar astar,
Nerde güzel görsem kocası asker,
Beşikte yavrular babasın ister.

Sılaya gel nazlı yârim sılaya.

Sabahtan sabaha okunur ezan,
Okumak bilemem okuyam yazam,
Yaz mektubu sevdiğim postaya bırak.

Sılaya gel nazlı yârim sılaya.

II/d) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler:

Aşağıdan gelen de hanım oynasın,
Keklik kebabın da yiye doymasın,
Beni yârdan ayıranlar onmasın.

Beri gel yârim beri gel ben adam yemem,
Ellerin yârine de yârim ol demem.

Yoğurdum var, yeşil de meşil çanakta,
Benleri var ak gerdanda, yanakta,
Benim yârim şu karşıki konakta.

Beri gel yârim beri gel ben adam yemem,
Ellerin yârine de yârim ol demem.

(TRT — 3088)

Zeynep bu güzellik var mı soyunda?
Elvan elvan güller kokar koynunda,
Ramazan ayında bayram gününde.

Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim,
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.

Söğüdün yaprağı narindir narin,
İçerim yanıyor, dışarım serin,
Zeynep'i ettiler bu hafta gelin.

Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim,
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.

Zeynep'e yaptırdım altından tarak,
Tara da zülfünü omzuna bırak.
Görüşmek isterim, yollarım ırak.

Zeynep'im Zeynep'im anlı Zeynep'im,
Üç köyün içinde şanlı Zeynep'im.

Zeynep'in alı var, alı neylesin?
Al yanak üstüne şalı neylesin?
Bu yosmalık varken malı neylesin?

Zeynep'im Zeynep'im anlı Zeynep'im,
Üç köyün içinde şanlı Zeynep'im.

Zile'nin yolları dardır geçilmez,
Soğuktur suları bir tas içilmez,
Anadan geçilir, yârdan geçilmez.

Zeynep'im Zeynep'im anlı Zeynep'im,
Üç köyün içinde şanlı Zeynep'im.

(TRT — 331)

* * *

Şu dağın başında bir taş olaydım,
Gelene geçene yoldaş olaydım,
Bacısı güzele kardaş olaydım.

Gel otur yanıma hallarımı sorayım,
Halimden anlamaz o yâri ben nideyim?

Şu dağın başına ekerler darı,
Ekerler biçerler severler yâri,
Yâr bana yollamış ayvayla narı.

Gel otur yanıma hallarımı sorayım,
Halimden anlamaz o yâri ben nideyim?

Şu dağın başına ekerler küncü,
Ekerler biçerler severler genci,
Yâr bana yollamış ayva turuncu.

Gel otur yanıma hallarımı sorayım,
Halimden anlamaz o yâri ben nideyim?

* * *

Issız yuvalarda büyüttüm seni
Çayır çimenlerde yürüttüm seni
Bürüler içinde bey ettim seni.

Kanadı bitmedik yavrum gelir mi?
Ayağı uymadık yavrum gelir mi?

Yuvamızın üstü de asma
Anam babam gidiyor diye küsme
Yavrum sen Allah'tan ümidin kesme.

Kanadı bitmedik yavrum gelir mi?
Ayağı uymadık yavrum gelir mi?

Yuvamızın üstü katıran
Çıkma yükseğe ben de oturam
Yavrularım körpe nere götürüm.

74 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Kanadı bitmedik yavrum gelir mi?
Ayağı uymadık yavrum gelir mi?

* * *

Akşam olur hep beyazlar giyersin,
Sabah olur gözlerini süzersin,
Bana nispet eller ile gezersin.

Aman Allah al başımdan sevdayı,
Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

Akşam oldu yakamadım gazımı,
Kadir Mevlâm böyle yazmış yazımı,
Sevemedim bir kerecik kuzumu.

Aman Allah al başımdan sevdayı,
Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

Serin ırmakların yeşil sığūdū,
Yârim anasından almış öğūdū,
Evvel küçücüktü şimdi büyüdü.

Aman Allah al başımdan sevdayı,
Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

Mezarımı derin kazın, dar olsun,
Üzerinde lâle sümbül zâr olsun,
Bana acımayan Allah'tan bulsun.

Aman Allah al başımdan sevdayı,
Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

* * *

Gesi bağlarında üç top gülüm var,
Hey Allah'tan korkmaz sana bana ölüm var,
Ölüm var da şu gençlikte zulüm var.

Atma garip anam, şu dağların ardına,
Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

Gesi bağlarında dokundum taşla,
Yazılanlar gelir sağ olan başla,
Bizi hasret koydu kavme kardaşla.

Atma anam atma, şu dağların ardına,
Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

Ana, mendilimi düremiyorum,
Yalnız evlere giremiyorum,
Anasız babasız duramıyorum.

Atma anam atma şu dağların ardına,
Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

(TRT — 631)

• • •

İki turnam gelmiş, yolda yorulmuş,
Şahin vurmuş, kanatları kırılmış,
O da benim gibi yârdan ayrılmış.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yâre selam eylen turnalar.

Turnam nerden gelin arştan Maraş'tarı,
Kanadın ıslanmış yağmurdan yaştan,
Turnam korkmaz mısın alıcı kuştan.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yâre selam eylen turnalar.

Turnamın kanadı bir karış telden,
Çekerim aylık ne gelir elden,
Garip bülbül gibi ayrıldım gülden.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yâre selam eylen turnalar.

(TRT — 1151)

• • •

II/e) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı üç dize olan türküler:

Evlerinin önü bakla,
Güvercinler döner takla,
Al beni yanında sakla.

Aman aman dayanamam,
Seher vakti uyanamam,
El kızısın güvenemem.

Evlerinin önü handır,
Yanar yüreğim külhandır,
Görmeyeli çok zamandır.

Aman aman dayanamam,
Seher vakti uyanamam,
El kızısın güvenemem.

(TRT — 601)

Atladım geçtim dereyi,
Oturmuş zülfün tarayı,
Bugün geydiği karayı.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleğim,
Ruzigâr var işidelim.

Dilberin yazdığı yazı,
Âleme çıkar feryadı,
Bugün geydiği beyazı.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleğim,
Ruzigâr var işidelim.

Vardım yârin çarşısına,
El kavuştum karşısına,
Dört yanında komşusuna.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleğim,
Ruzigâr var işidelim.

Çifte benlim zülfü kara,
Oldu yürek pare pare,
Haktan gelen ne çare.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleğim,
Ruzigâr var işidelim.

Guguk yuvan yıkıldı mı?
Yavruların döküldü mü?
Ölüm sana dokundu mu?

Dağların şenliği guguk,
Evlerin şenliği guguk,
Ne ötersin garip garip.

Yağmur yağar seller akar,
Cümle âlem sana bakar,
Senin aşkın beni yakar.

Dağların şenliği guguk,
Evlerin şenliği guguk,
Ne ötersin garip garip.

* * *

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?
Sefere gideni gelir mi sandın?
Trampet sesini davul mu sandın?

Aman padişahım izin ver bize,
İzin vermezseniz atın denize,
Tutalım Moskof'u verelim size.

Eski saraylarda kura çekilir,
Kurası çıkanın boynu bükülür,
Anası babası yola dökülür.

Aman padişahım izin ver bize,
İzin vermezseniz atın denize,
Tutalım Moskof'u verelim size.

Kışlanın önünde bir uzun servi,
Kimimiz nişanlı, kimimiz evli,
Sılada bıraktım bir saç teli.

Aman padişahım izin ver bize,
İzin vermezseniz atın denize,
Tutalım Moskof'u verelim size.

* * *

Oduncular kısa keser odunu,
Aynalı canfes sıkışmış ince belini,
Küçücükten bilemedim kadrini.

Ufak ufak atsana, yavaş yavaş kalksana,
Şalın malın düşer de belinden,
Hiddetlenme liver miver fırlar elinden.

Vardım gittim uzun uzun bahçeler,
Yâr oturmuş elbisesin bohçalar,
Benim sana zayı gitmez akçalar.

78 *Anonim Halk Şiiri Üzerine*

Ufak ufak atsana, yavaş yavaş kalksana,
Şalın malın düşer de belinden,
Hiddetlenme liver miver fırlar elinden.

Uzun olur bu yerlerin selvisi,
Ben de bilmem benim yârim hangisi,
Selvi boylu, tatlı dilli kendisi.

Ufak ufak atsana, yavaş yavaş kalksana,
Şalın malın düşer de belinden,
Hiddetlenme liver miver fırlar elinden.

(TRT — 465)

• • •

Mızıka çalındı düğün mü sandın?
Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?
Yemen'e gideni gelir mi sandın?

Dön gel ağam, dön gel dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey... inanamirem

Akşam olur, mumlar yanar karşımda,
Bu ayrılık cümle âlem başında,
Gündüz hayalimde gece düşümde.

Dön gel ağam, dön gel, dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey ... inanamirem.

Ağamı yolladım Yemen eline,
Çifte tabancalar taktım beline.
Ayrılık olur mu taze geline.

Dön gel ağam, dön gel, dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey ... inanamirem.

Koyun gelir kuzusunun adı yok,
Sıralanmış külekleri südü yok,
Ağamsız da bu yerlerin tadı yok.

Dön gel ağam, dön gel, dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey... inanamirem.

(TRT — 794)

• • •

Bir gemim var salıverdim engine,
Hovardalar damga vurmuş dengine,
Şimdi rağbet güzel ile zengine.

Ağlama kömür gözlüm sızlama börek gözlüm,
Avdan geldim beyim aman yorgunum,
Yorgun değil ben o yâre vurgunum.

Bir gemim var adalarda yaslanır,
Yağmur yağar yelkenleri ıslanır,
Benim yârim bir gün olur uslanır.

Ağlama kömür gözlüm sızlama börek gözlüm,
Avdan geldim beyim aman yorgunum,
Yorgun değil ben o yâre vurgunum.

Çıkabilsem şu yokuşun başına,
Güneş vurdu Altının taşına,
Benim yârim girmiş onbeş yaşına.

Ağlama kömür gözlüm sızlama börek gözlüm,
Avdan geldim beyim aman yorgunum,
Yorgun değil ben o yâre vurgunum.

II/f) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki+dört dize olan türküler:

Beyler bahçesinden atlayamadım,
Cephanem döküldü toplayamadım,
Zalım düşmanları haklayamadım.

Var git oğlan var git, ben sana varmam,
Annenden babandan intizar almam.

Tabancası elinde,
Şişhanesi belinde,
Güzel İzmir yolunda,
Ben bir yosmaya vuruldum.

Beyler bahçesinde kandiller yanar,
Kandilin şavkına bülbüller konar.
Herkes sevdiğine böyle mi yanar?

Var git oğlan var git, ben sana varmam,
Annenden babandan intizar almam.

Tabancası elinde,
Şişhanesi belinde,
Güzel İzmir yolunda,
Ben bir yosmaya vuruldum.

(TRT — 442)

• • •

II/g) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı dört dize olan türküler:

Destimalı ele aldım,
Oynayıp havaya saldım,
Ortada yalnız kaldım.

Boyu güzel yâr,
Yüzü güzel yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

İliman oldu ılımın,
Dağ başın bürüdü duman,
Yâr gideli hayli zaman.

Boyu güzel yâr,
Yüzü güzel yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Vardım gördüm, halı dokur,
Halıyı kor, bana bakır,
Kendi odasına okur.

Boyu güzel yâr,
Yüzü güzel yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Ördek göle konar m'ola?
Kanatların salar m'ola?
Şarka giden gelir m'ola?

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Ördeğimin başı yeşil,
Gün gördükçe ışılaşır,
Var aklın başına devşir.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Evlerinin önü asma,
Kaldır eteğini basma,
Sevdiğim bana küsme.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Destimalım yere düştü,
Üstüne kumrular üştü,
Benim gönlüm sana coştı.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüze gülen yâr.

Evlerinin önü kuyu,
Kuyudan çekerler suyu,
Küçüceksin, daha büyü.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüze gülen yâr.

Bülbülün kanadı sarı,
Ben çekerim ah u zârı,
Geceler gündüzden yarı.

Sarı bülbül,
Saçı süm'bül,
Güle bülbül,
Bülbül bülbül bülbül...

82 Anonim Halk Şüri Üzerine

Bülbülün kanadı yeşil,
Kırmızı güle dolaşır,
Serhoşum dilim dolaşır.

Sarı bülbül,
Saçı sümbül,
Güle bülbül,
Bülbül bülbül bülbül...

Bülbülün kanadı kare,
Yüreğime açtı yare,
Yok mu tabib yarem sare?

Sarı bülbül,
Saçı bülbül,
Güle bülbül,
Bülbül bülbül bülbül...

Yayla suyu yan gider,
Açma yaram kan gider,
Dumanlı dağlar yaylalar hey.

Yaylalısın hey,
Edalısın hey,
Sevdalısın hey,
Sen benimsin hey.

Yayla suyu pek duru,
Giderim gurbete doğru,
Dumanlı dağlar yaylalar hey.

Yaylalısın hey
Edalısın hey
Sevdalısın hey
Sen benimsin hey.

Yayla suyu pekserin,
Elin mi oldun kız elin?
Dumanlı dağlar yaylalar hey.

Yaylalısın hey
Adalısın hey
Sevdalısın hey
Sen benimsin hey

II/h) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dizeden oluşan türküler:

Bahçelere geldi bahar,
Yeşil halı serdi bahar,
Gel dedim gelmedi yâr.

Meni yâda salsana yâr,
Şu gönlümü alsana yâr,
A ceylan sevdiğim,
Mehriban sevdiğim,
Sırrımı bilmedin, bilmedin yâr.

Bahçelerde güllü çiçek,
Güllü çemen, güllü çiçek,
Gül dedim, gülmedi yâr.

Meni yâda salsana yâr,
Şu gönlümü alsana yâr,
A ceylan sevdiğim,
Mehriban sevdiğim,
Sırrımı bilmedin, bilmedin yâr.

Şirin şirin sözle meni,
Özüm dedim özle meni,
Gözledim gelmedi yâr.

Meni yâda salsana yâr,
Şu gönlümü alsana yâr,
A ceylan sevdiğim,
Mehriban sevdiğim,
Sırrımı bilmedin, bilmedin yâr.

(TRT — 2601)

* * *

Kara çadırı kaşaklı,
Örtüsü kumaş döşekli,
İnce belli şal kuşaklı.

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

Elinde sahan küleği,
Sütten beyaz bileği,
Sandım ki huru meleşti.

84 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

Evleri ottan perdeden,
Güzel beni dertli eden,
Benim-inen karar eden.

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

Kara çadırı oluklu,
Olukta ufak balıklı,
Ak sayalı mor bölüklü.

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

• • •

Gene bu gün yarelendim,
İndim etrafı dolandım,
Tatlı canımdan usandım.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Cebrime dayanmaz dağlar,
Al giyinmiş kara dağlar,
Sunam yalnızdır ağlar, yıldız ey....
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Haram olsun böyle yazı,
Şimdi meler körpe kuzu,
Yüreğime saldın sızı.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Sana kervan kıran derler,
Bana dertli civan derler,
Sarı yıldız doğdu derler, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Yıldız sen bir ulu şansın,
Dağ yerinde bin nişansın,
Garip yurduna düşmansın.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Neye doğdun sarı yıldız?
Zalim kervan kıran yıldız,
Yare ikrar veren yıldız, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Yıldız gidersin bir yana,
Belki uğrarsın Narman'a,
Benden selâm nazlı yâre.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Kanlı yıldız, mavi yıldız,
Sunam ağlar sarı yıldız,
Selâm götür sen al yıldız, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Sabah oldu şevkim artmaz,
Aşk ateşi serden gitmez,
Benim nazlım bensiz yatmaz.

Yıldız, yıldız yıldız, yıldız ey...
Yıldız doğunca uyanır,
İner bahçeyi dolanır,
Elâ gözleri sulanır, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

(TRT — 1076)

...

III/a) Dörtlüklerle kurulmuş olan türküler:

Evlerinin önü tahta taraba,
Satar şalvarını, verir şaraba,
Beyaz kız da verilir mi Arab'a?
Yahu iki gözüm kör olsun vay.

Evlerine vardım, semaver kurmuş,
İçtiğim çaylara ballar mı katmış?
Yârim gelir diye uzanmış yatmış,
Öptüm yanağından uyansın diye.

...

86 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Yemen Yemen şanlı Yemen,
Taşı toprağı kanlı Yemen,
Ben Yemen'e dayanamam,
Verin beni Edirne'ye.

Elma attım eziliyor,
Asker yola diziliyor,
Ben bu gece misafirim,
Elâ gözler süzülüyor.

Ana ana canım ana,
Daha doymadım ben sana,
Ben bu gece misafirim,
Helâl eyle sütün bana.

(TRT — 3329)

Kınacılar çay başına dizildi,
Yeşil kınam altın tasta ezildi,
Kınayı görünce benzim bozuldu,
Ağla anam, ağlamanın günüdür.

Ocağımızın taşı kara,
Yüreğimin başı yara,
Sabahleyin kalk da anam,
Kızım diye yerim ara.

Al keklğim seke seke,
Boğazında gümüş halka,
Ben evimden ayrılmazken,
Ayırdılar çeke çeke.

Evimizin önü marul.
Sular akar harıl harıl.
N'olur anam gel bir daha,
Kızım diye bana sarıl.

Al işli gey al eyle,
Al da beni yâr eyle
Git askere kâr eyle,
Gel de beni yâr eyle

Sarı kağıt möhrelî
Oğlan bizim mehleli
Ben seni alır mıyam?
Sen bir asık çehrelî.

(TRT/1405)

• • •

III/b) Mani dörtlüklerinden kurulmuş olan türküler:

Ekinler ekilirken,
Dibinden dökülürken,
Kız saçından üç tel ver,
Kefenim dikilirken.

Ekinler orak oldu,
Yakınlar irak oldu,
Yârim gitti gelmedi,
Kalbime merak oldu.

Dereleler akmaz oldu,
Yâr yüz(ü)me bakmaz oldu,
Yolladı(ı) karanfiller,
Burnuma kokmaz oldu.

(TRT — 688)

• • •

Bahçelerde börülce,
Oynar gelin görümce,
Oynasınlar bakalım,
Bir araya gelince.

Bahçelerde eğretilti,
Oynarlar iki elti,
İkisi de bir boyda,
Bilinmiyor kıymeti.

Bahçelerde kara taş,
Oynarlar kardaş kardaş,
İkisi de bir boyda,
Bulunmuyor arkadaş.

(TRT — 271)

• • •

Tuna nehri akmam diyor,
Etrafını yıkmam diyor,
Şanı büyük Osman Paşa,
Plevneden çıkmam diyor.

Ruslar Tuna'yı atladı,
Karakolları yokladı,
Osman Paşa'nın kolunda,
Yüz bir tane top patladı.

(TRT — 452)

III/c) Dörtlüklerle kurulmuş bağlantısı bir dize olan türküler:

Böyle ıkrar ilen, böyle yolunan,
Mihnetli yâr bana lâzım değilsen,
Deli gönül sevmiş, vazgelmek olmaz,
Cefalı yâr, bana lâzım değilsen.

Gönül kalk gidelim sılaya doğru.

Bülbülün sevdası hep güllerinen,
Senin şirin dilin yâd ellerinen,
Çık salın sevdiğim engellerinen,
Görünme gözüme, lâzım değilsen.

Gönül kalk gidelim sılaya doğru.

Bülbül âh eyleyip kanlar ağladı,
Gözüm yaşı sel sel oldu çağladı,
Ölüm geldi, çevre yarım bağladı,
Kırma cenazemi, lâzım değilsen.

Gönül kalk girelim sılaya doğru.

(TRT — 1564)

Kiremitte buz musun?
Gelin misin, kız mısın?
Yârim size varacam,
Evde yalnız mısın?

Yan Osman'ım yan.

Deniz üstünde biber,
Kayıklar gelir gider,
Ne mektup var, ne haber,
Yüreğim yanar gider.

Yan Osman'ım yan.

(TRT — 1523)

• • •

Açıl koca kapım açıl,
Ben içeri gireceğim,
Al çeyizim sandıktadır,
Ben anamı göreceğim.

Kemal'im oy oy.

Evlerinin önü yonca,
Yonca kalkmış diz boyunca,
Bu yoncayı kim biçecek?
Kemal oğlan gelmeyince.

Kemal'im oy oy.

Evlerinin önü duttur,
Dutun yaprakları sıktır,
Kemal'in emeği beştir,
Nigâr'ın emeği hiçtir.

Kemal'im oy oy.

Çimentodan enemen mi?
Ben motora binemem mi?
Bura Kemal'imın yolu,
Ben burada ölemem mi?

Kemal'im oy oy.

Kış geliyor, kış geliyor,
Kışın sesi hoş geliyor,
Kemal'i götüren motor,
Dolu gitti boş geliyor.

Kemal'im oy oy.

III/d) Dörtlüklerle kurulup bağlantısı bir (aynı) dize olanlar:

Vardım Hind eline kumaş getirdim,
Açtım bedesten sattım oturdum,
Sen de benim başıma neler getirdin?
Ben senin kahrını çekemem gönül.

Eline aluben sazlar istersin,
Göllerde ördeği kazlar istersin,
Benden mahbub gelin kızlar istersin,
Ben senin kahrını çekemem gönül.

Kara bulut gibi göğe ağarsın,
Sulu yağmur gibi yere yağarsın,
O yâr senin değil ne çok bakarsın?
Ben senin kahrını çekemem gönül.

(TRT — 115)

* * *

Dünyayı gezdim dolaştım,
Ayrılık gibi dert olmaz.
Tatlı canımdan usandım,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Haçan döndüm yâre baktım,
Gözümde kanlı yaş döktüm,
Gezdim her belâyı çektim,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Hilâl kaşı keman değil,
Zülfü âhir zaman değil,
Be yârenler yalan değil,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Kullar başına gelmesin,
Kimse göz yaşı silmesin,
Hak düşmanına vermesin,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Bana inanmayan varsın,
Âşık'ın yüreğini yarsın,
Neler çektiğini görsün,
Ayrılık gibi dert olmaz.

* * *

Ağca ceyran indi geldi pınara,
Selam söyler eşe, dosta, yârana,
Bahşışım var şu cereni vurana,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

Keten gömlek giymiş yenleri nazık,
Ağ kolların sıkılmış altın bilezik,
Avcısı kötü de cerene yazık,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

Ağca ceren ayrıldılar sürerken,
Avcısı olan tanır, bilir ıraktan,
Ya kaba baldırdan, yoğun kürekten,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

Kuruver çakmağını, yayını,
Gösteriyor cemalini boyununu,
Kötü yeğen utandırma dayını,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

• • •

Gurbet elde bir hal geldi başıma,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir,
Derman ararken derde düş oldum,
Ağlama gözlerim mevlâm kerimdir.

Hüma kuşu yere düştü ölmedi,
Dünya Sultan Süleyman'a kalmadı,
Dedim, yâre giden, nasip olmadı,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir.

Kağıda yazılmış ufak yazılar,
Anadan ayrılmış körpe kuzular,
Derdî olan yüreğinden sızılar,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir.

• • •

Giydiğin aldır,
Al dudak baldır,
Ne güzel andır,
Akşam olanda.

Akşam olanda,
Bâde dolanda.

Gıydiğin atlas,
İğneler batmaz,
Yâr bensiz yatmaz,
Akşam olanda,

Akşam olanda,
Bâde dolanda.

Gıydiğin sarı,
Sen kimin yârı,
Ağlatma beni,
Akşam olanda.

Akşam olanda,
Bâde dolanda.

(TRT — 654)

III/e) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler:

Bir taş attım çegile,
Çegilin çiçeğine,
İpek olsam sarılam,
Kızların leçeğine.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Aynayı aldım baktım,
Üstüme altun taktım,
İşiten amin desin,
Muradım aldım kalktım.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Bu derenin huyu var,
Ak gider suyu var,
Olmuşum yar delisi,
Bana derler huyu var.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Dağa çıktım kar idi,
Geri döndüm eridi,
Ağam atın bağlamış,
Benim atım toy idi.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Giderim kırağınla,
Gül biçtim orağınla,
Babamı gurbet almış,
Ölürüm merakımla.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Çoban iti taşladı,
Kız maniye başladı,
Kızın o manileri,
Çobanı ateşledi.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

• • •

Zeytin yağlı yiyemem,
Basma da fistan giyemem.
Senin gibi cahile,
Ben efendim diyemem.

Kaldım duman içi dağlarda,
Sevgili yârim nerelerde?

Asmadan üzüm aldım,
Sapını uzun aldım.
Verin benim yârimi,
Annemden izin aldım.

Kaldım duman içi dağlarda,
Sevgili yârim nerelerde?

Kara üzüm asması,
Yeşil olur yazması,
Ben yarimden ayrılmam,
Kara yazı yazması.

Kaldım duman içi dağlarda,
Sevgili yârim nerelerde?

(TRT — 1133)

• • •

Söğüt'ün erenleri,
Çevirin gidenleri,
Ne güzel baş bağlıyor,
Söğüt'ün güzelleri.

Aldırdın beni gül iken,
Soldurdun beni gül iken.

Söğüt'ün çarşısına,
Gün doğar karşısına,
Ah insan hile yapar mı?
Kapı bir komşusuna.

Aldırdın beni gül iken,
Soldurdum beni gül iken.

Elmayı yüke koydum,
Ağzımı büke koydum.
Ah aldı yârî elimden,
Boynumu büke koydum.

Aldırdım beni gül iken,
Soldurdun beni gül iken.

(TRT — 825)

Daracık sokakta yâre kavuştum,
Yâr aşağı ben yukarı savuştum,
Yâre bir gül verdim yârnan barıştım,
Bir tanecik bu dert yaralar beni.

Beni beni beni ceylanım seni,
Sürmedim sefanı neyleyim seni?

Yüce dağ başında yayılan atlar,
Yârimin koynuna girmesin yâdlar,
Mezarım üstünde bir karış otlar,
Bir tanecik bu dert yaralar beni.

Beni beni beni ceylanım seni,
Sürmedim sefanı neyleyim seni?

(TRT — 96)

Yaş nane kuru nane,
Kül oldum yane yane,
Ne ben öldüm kuruldum,
Ne sen geldin imane.

Odalara, küçük hanım odalara vay,
Şimdi de rağbet modalara vay.

Çayır çıktı dizime,
Dolaş da gel izime,
Diz dize otururken,
Hasret kaldım yüzüme.

Odalara, küçük hanım odalara vay,
Şimdi de rağbet modalara vay.

Eğme de güzel kaşını,
Kim bağladı başını,
Ayrılan kavuşmaz mı?
Sil gözünün yaşını.

Odalara, küçük hanım odalara vay,
Şimdi de rağbet modalara vay.

(TRT — 491)

Tüfengim atılmıyor,
Pahalı satılmıyor,
Bu uzun gecelerde,
Yalnız yatılmıyor.

Hey güllü güllü güllü,
Yaşasın hanım güllü.

Cigaramın dumanı,
Yoktur yarın imanı,
Bir akşam gel bir sabah,
İllâ Cuma akşamı.

Hey güllü güllü güllü,
Yaşasın hanım güllü.

İlgıt ılgıt bir yel eser Urumdan,
Gam ile keder hiç gitmiyor serimden,
Gönül vaz mı geçer (de) nazlı yârinden?
Yanarım ataşıma (da) ölene kadar.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Bülbüle söylen gülşana konmasun,
Yârimi alanlar (da) Allah'tan bulsun,
Ağlama sevdiğim yaz bahar gelsin,
Yaz bahar aylarından kışın var senin.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Gönül (ya) kalk gidelim Bozdağa doğru,
Bozdağda saf bağlamış da avcılar,
Her kimi sevdimse oldum cefâkâr,
Hiç birinden de bir hayır görmedim.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Çeke çeke bu dert beni pîr eder,
Nüsûbet kemalim bulana kadar,
Adam sevdiğime böyle mi yanar?
Yanarım ataşıma ölene kadar.

Arıda bulunma (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Görünür de karşı dağın eteği,
Dağıldı da Türkmenlerin peteği,
Bezîrgân konağı arslan yatağı,
Bezîrgâna(da) peşkeş çelme kârımız.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

* * *

III/f) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantıları üç dize olan türküler:

Kalenin bayır düzü,
Mevlâm ayırdı bizi,
Babamın akli olsa,
Evlendirdi bizi.

Kıydan kenardan,
Kapıdan bacadan düş de gel,
Nişanına kûs de gel.

Kereviz özü ile,
Kim görmüş gözü ile?
Adam yâre küser mi?
Ellerin sözü ile?

Kıydan kenardan,
Kapıdan bacadan düş de gel,
Nişanına kûs de gel.

Kaleden iniyordum,
Çağırırsan dönüyordum,
Aşkından kibrit oldum,
Üflesem yanıyordum.

Kıydan kenardan,
Kapıdan bacadan düş de gel,
Nişanına kûs de gel.

(TRT — 3345)

• • •

Hey onbeşli onbeşli,
Tokat yolları taşlı,
Onbeşliler gidiyor,
Kızların gözü yaşlı.

Aslan yârim kız senin adın Hediye,
Ben dolandım, sen de dolan gel gedîge,
Fistan aldım endazesi on yediye.

Giderim ilinizden,
Kurtulam dilinizden,
Yeşil baş ördek olsam,
Su içmem gölünüzden.

Aslan yârin kız senin adın Hediye,
Ben dolandım, sen de dolan gel gedîge,
Fistan aldım endazesi on yediye.

Gidiyom gidemiyom,
Sevdim terk edemiyorum,
Sevdiğim pek gönüllü,
Gönlünü edemiyom.

Aslan yârim kız senin adın Hediye,
Ben dolandım, sen de dolan gel gediğe,
Fistan aldım endazesini on yediye.

(TRT — 1616)

• • •

III/g) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantıları dört dizeden oluşan türküler:

Kırlangıçlar yüksek yapar yuvayı,
İner düz ovaya sürer sefayı,
Var git oğlan, var git, sana yâr olmam,
Anandan, babandan intizar almam.

Arabaya taş koydum,
Ben bu yola baş koydum.
Bir kötünün yüzünden,
Adımı serhoş koydum.

Kırlangıçlar yüksek uçar havada,
Yavruları yem bekliyor yuvada,
Var git oğlan, var git, sana yâr olmam,
Anandan, babandan intizar almam.

Arabaya taş koydum,
Ben bu yola baş koydum.
Bir kötünün yüzünden,
Adımı serhoş koydum.

(TRT — 1629)

• • •

Dersim bir dağ içinde,
Gülü bardağı içinde,
Hak Dersim'i saklasın,
Bir gülüm var içinde.

N'oldu ağama n'oldu?
Sarıp rengi soldu.
Ağam burdan gideli,
Bu yerler viran oldu.

Dersim'in yazıları,
Meliyor kuzuları,
Ben buraya gelmezdim,
Alnımın yazıları.

N'oldu ağama n'oldu?
Sarıp rengi soldu.
Ağam burdan gideli,
Bu yerler viran oldu.

* * *

Keklik idim vurdular,
Kıradımı kırdılar,
Daha ben ne idim ki?
Anamdan ayırdılar.

Gel gel yanıma keklik,
Kastın canıma keklik,
Al kınalı parmakların,
Batır kanıma keklik.

Keklik kumda eşinir,
Eşinir de düşünür,
Benim sevdiğim dilber,
Nerelerde düşünür?

Gel hel yanıma keklik,
Kastın canıma keklik,
Al kınalı parmakların,
Batır kanıma keklik.

Keklik kayalı yerde,
Öter mayalı yerde,
Sevdiğimin kavalı,
Kaldı dayalı yerde.

Gel gel yanıma keklik,
Kastın canıma keklik,
Al kınalı parmakların,
Batır kanıma keklik.

(TRT — 224)

* * *

Seher vakti çaldım yârin kapısını,
Baktım yârin kapıları sürmeli,
Boş bulmadım ortağının yapısını,
Çıkageldi bir gözleri sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller?
Perişan haller hey.

Açtırdım kapıyı girdim içeri,
Aklımı başımdan aldı o peri,
Dedim sende buldum halis gevheri,
Dedi yoh yoh bir mehenge sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller?
Perişan haller hey.

Hep gönüller muradıdır âşığın,
Nöbetin bekliyen alır keşiğin,
Beklemeli şu sultanın eşiğin,
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller?
Perişan haller hey.

Gahi karıştırır kanlı yaş ile,
Dostu bulunmaz hayal ile düş ile,
Yetilmez menzile bu gidiş ile,
Hemen aşk atına binip sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller,
Perişan haller hey.

(TRT — 132)

• • •

Kırda erik ağacı,
Etrafında alıcı,
Oğluna gönül verdim,
Darılma hanım bacı.

Dil lala, dil lala,
Paralar verdim tellala,
Tellal gözün kör olsun,
Beni verdin ellere.

Kırda şeker kamışı,
Elvan olmuş güneşi,
Öyle sevdim o yârı,
Dünyada yoktur eşi.

Dil lala, dil lala,
Paralar verdim tellale,
Tellal gözün kör olsun,
Beni verdim ellere.

Elma dalda biter mi?
Gökte yıldız yiter mi?
Bana yârdan geç derler,
Seven yârdan geçer mi?

Dil lala, dil lala,
Paralar verdim tellala,
Tellal gözün kör olsun,
Beni verdin ellere.

(TRT — 2847)

• • •

III/h) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dizeden oluşan türküler:

Ağlarım yaşım gider,
Dursam yoldaşım gider,
Geçmerem nazlı yarım,
Bilsem de başım gider.

Ağlama ceyran balası,
Sızlama ceyran balası,
Gider gözün karası,
Soyunum bak canıma,
Hepsi de sevda yarısı.

Ağlar ağladı meni,
Çapraz bağladı meni,
Demir zencir kâr etmez,
Zülûf bağladı meni.

Ağlama ceyran balası,
Sızlama ceyran balası,
Gider gözün karası,
Soyunum bak canıma,
Hepsi de sevda yarısı.

Ağlarım ağlar kimin,
Derdim var dağlar kimin,
Yüz yerden yaralıyam,
Gezerem sağlar kimin.

Ağlama ceyran balası,
Sızlama ceyran balası,
Gider gözün karası,
Soyunun bak canıma,
Hepsi de sevda yarası.

* * *

III/i) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler:

Erzurum dağları kar ile boran,
Aldı yüreğimi dert ile veren,
Sizde bulunmaz mı bir kurşun kalem?
Yazam arzuhalimi yâre gönderem.

Uy beni beni beni,
Belâlım beni,
Satarım bu canı da,
Alırım seni,
Çıkayım dağlara da,
Kurt yesin beni.

Dört yanımı gurbet sardı tel ilen,
Yaslı yaslı bayram yaptım el ilen,
Göz göz oldu yaralarım dil ilen,
Yaramı sarmaya da derman bulamam.

Uy beni beni beni,
Belâlım beni,
Satarım bu canı da,
Alırım seni,
Çıkayım dağlara da,
Kurt yesin beni.

* * *

IV) Altılıklarla kurulmuş olan, bağlantısı dört dizeden oluşan türküler:

Sabah oldu sabah oldu,
Cıgaram yanmaz oldu,
Cıgaramın dumanından,

Gözlerim görmez oldu,
Aramıza düşman girdi,
Yâr bize gelmez oldu.

Ko salınsın nazlı yârim,
Yâr gel akşam üstüne,
Gelen geçen söz ediyor,
Ben fakirin üstüne.

Sabahın seher vaktında,
Üç güzel suya gider,
İkisi suyun doldurur,
Birisi de naz eder,
Yeter ey sevdiğim yeter,
Şimdi horozlar öter.

Ko salınsın nazlı yârim,
Yâr gel akşam üstüne,
Gelen geçen söz ediyor,
Ben fakirin üstüne.

(TRT — 499)

V) Bağlantısı başta yer alan türküler:

Şu boyda gitme gidenlerinen,
Şu boyda boyu fidanlarinan,
Şu boyda n'olur bir selam gönder,
Şu boyda gelip gidenlerinen.

Şu boyda gidiyom gidemiyom,
Şu boyda sevdim terkedemiyom,
Şu boyda sevdiğim pek küçücek,
Şu boyda bırakıp gidemiyom.

Şu boyda dam başında pıtırak,
Şu boyda gelin kızlar oturak,
Şu boyda ne oturak ne durak,
Şu boyda satılak da kurtulak.

(TRT — 800)

104 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Bu bölünmenin dışında kalan, ancak yapısı bakımından maninin dört dizesinin ayrılması ve aralara bağlantının girmesi şeklinde olan bir türkü metnini ise burada ayrı bir örnek olarak vermek istiyorum.

Uzun da kavak ne uzarsın boşuna (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.

Uzun da kavak eğdirememiş dalını (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.

Solduramamış yeşilini alını (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.

Ana da benim sol yanımda sancım var (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.